

Bílé Karpaty Biele Karpaty

4/2002

Časopis moravsko-slovenského pomezí

Z obsahu:

- * Zásadní změny na Správě nebudou * Desat' Pre Prírodu * Piksálky
- * Spomienky a predstavenky * Existovala vesnice Vojšice?

Nový vedoucí Správy CHKO Bílé Karpaty Pavel Bezděčka se vám představí v pravidelném rozhovoru na str. 2 - 3.

O Jablečné slavnosti, Týdnu pro jablko, ale i o dalších aktualitách, se dočtete v rubrice **Akce v Bílých Karpatech** na str. 4 a 5.

Informace o **původních ovocných odrůdách** z obou stran hranice jsou na str. 6 a 7.

Jaké další možnosti nabízí připravované **agroenvironmentální programy**? Dozvíte se z článku Ivany Jongepierové na str.17 - 18.

Pohanka je nejen zdravá, ale i dobrá. Nevěříte? Vyzkoušejte některý z receptů na str. 20.

„Pročo vyhľadávajú cifruše lipy?“ A čo to vlastne cifruše jsou? Zajímavé podrobnosti ze života tohoto hmyzu hledejte v rubrice **Tajemství přírody** na str. 21.

Obsah:

Úvodník

Opakování je matka moudrosti? 1

Náš rozhovor

Zásadní změny na Správě nebudou 2

Akce v Bílých Karpatech

/ Akcie v Bielych Karpatoch

Setkání fotografů a výtvarníků na pomezí již po pětadvacáté,

Hostětín ve znamení jablka 4

Několko slov o projekte „Desaf pre prírodu“ ...5

Ovoce našich dědů

Pikšálka též na Kopicích 6

Zábudíšová - kraj a raj ovocia 7

Učíme se od mala / Učíme sa od mala

Ekologická olympiáda po deváte 8

Kraje mají koncepce EVO 9

Spomienky a predstavenky 10

Opatrujme svoju krajinu 11

Existovala vesnice Vojsšice? 12

Pohľad na krajinu GISem 13

Zprávy ze Správy / Správy zo Správy

Památné stromy (11), Představujeme pracovníky Správy CHKO Bílé Karpaty 14

Pole neorané

Pastva pro zemědělce a ochranáře 16

Odzkoušení agroenvironmentálních programů 17

Našli jste zraněného živočicha? 19

Pohanka 20

Tajemství přírody / Tajomstvá prírody

Pročo vyhľadávajú cifruše lipy? 21

Pohádka

Veverčí poklad 22

Zelená planeta

Výsledková listina 22

Česko-slovenský slovníček 23

Zelená planeta

Život?; Včelka 23

Pro chytré děti 24

Opakování je matka moudrosti?

17. listopad 1989 přinesl naší společnosti celou řadu změn. Ty zásadní samozřejmě byly a jsou změny k lepšímu, ale za nimi pak postupovaly další, a někdy i dost sporné. Mimo jiné nás čekalo i několik dramatických změn v organizačním uspořádání veřejné správy.

Prvním krokem bylo zrušení krajských národních výborů v roce 1990. To se tehdy zdálo logické - kraje v tehdejší podobě existovaly od roku 1960 a zaužívaným vztahům a vazbám byly mnohdy cizí. Pokud si pamatují, nad jejich rušením se nikdo výrazně nepozastavoval. Zádrhelem ale bylo to, že byly zrušeny bez náhrady - a vzápětí nastala vlna vzniku regionálních pracovišť jednotlivých ministerstev. Ta probíhala různě - například příslušný regionální odbor Ministerstva Životního prostředí pro okres Uherské Hradiště vznikl v Olomouci, Ministerstvo zemědělství se usídlilo přímo v Uherském Hradišti, řada dalších nadřízených úřadů zůstala v Brně, jiné měly jen ústřední sídla v Praze. Tyto změny občané příliš nepocítili, pocítili je ale úředníci z úrovně okresů, kteří s těmito úřady komunikovali. Přineslo to i negativní vliv na schopnost komunikace a koordinace mezi jednotlivými sektory. Ale hlavně to byl první okamžik v polistopadové historii našeho státu, kdy se ukázalo, že změna ve struktuře úřadů přináší více a více úředníků.

Největší změna nás ale čekala 1.1.1993. Rozdělení Československa bylo bezpochyby po celý předcházející rok mediálním tématem číslo

jedna. Politici se scházeli, rozcházeli, jednali, vydávali prohlášení... Až bylo dílo dokonáno.

T. G. Masaryk ve svém abdičáckém projevu dne 14. 12. 1935 pronesl větu: "... státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily." (Přesněji řečeno ji jeho jménem přečetl kancléř dr. Přemysl Šámal, neboť pan prezident byl tehdy již vážně nemocen). Nepochybně ani sám Masaryk netušil, jak se tato pravda potvrdí při zániku Československa - to bylo totiž v roce 1918 postaveno na základě ideálů humanity, demokracie a česko-slovenské vzájemnosti. Lze se domnívat, že hledání odpovědi na otázku, kterého z těchto ideálů se naši společnost v roce 1992 nedostávala, jsme věnovali hanebně málo času.

Asi je zbytečné se opět pouštět do pojmenovávání všech negativních důsledků rozpadu společného státu, známe je až příliš dobře. Ale představme si, kdyby se byla tehdy všechna ta energie, čas a peníze, věnované jednáním a přemýšlením jak něco rozbit, věnovala na to, jak napravit chyby dob minulých, kde jsme mohli dnes být?

A teď nás čeká další změna - zrušení okresů. Jejich historii podrobně popsal PhDr. Jiří Čoupek v nedávno publikovaném článku ve Slováckých novinách. Tyto územně organizační jednotky existují s menšími změnami od roku 1850. Ale už tehdy bylo při jejich zakládání navazováno na obvody církevní správy - děkanáty - s více než dvousetletou tradicí. To mělo samozřejmě dalekosáhlý vliv na jejich přijímání veřejností - okresy prostě představují systém, který tu byl za „socializmu“, za první republiky, za Rakousko-Uherska... Ale nejen to. Takto dlouholetá tradice už v krajině ovlivnila i vznik cestní sítě, vychází z ní spádovost spojů, respektovaly ji nebo s ní

korespondovaly všechny následně vznikající systémy, ať už se jedná o školství, zdravotní péči, systémy řízení soudů, policie...

Zrušení okresů tedy znamená zrušení systému, který v naší krajině a společnosti vznikl více jak tři sta let. Politici dodnes tvrdí, že jeho výsledkem bude veřejná správa blíže k občanovi. To nevím, to posuďte, až budou změny dokončeny. Už dnes ale lze konstatovat, že se zpřetrhají mnohé vazby a vztahy, které fungovaly. Tak se zase zkomplikuje komunikace mezi kraji a obcemi, soudnictvím, ministerstvy a jejich územními pracovišti, katastrálními úřady a dalšími institucemi, protože všechny mají zcela odlišné uspořádání a územní pokrytí. Důsledkem bude, že Česká republika jako stát nebude řízena dobře, průhledně a hospodárně. Ani to při současném stavu nebude možné. A to je chyba.

Podíváme-li se na celou věc trošku s odstupem, nemůžeme přehlédnout, že postupně rušíme čím dál starší a více zažité systémy (kraje existovaly 30 let, Československo 75 let, okresy 150 let...). Bude tento proces pokračovat? Kam až?

Dělat chyby není nic trestuhodného, dělá je každý. Obvyční lidé, politici, i státy. Každá chyba může být dokonce i přínosem, pokud se ovšem ten, kdo chybí, dokáže díky ní něco užitečného naučit. Ovšem opakovat stále dokola tytéž chyby, to už je horší, neboť to svědčí o neschopnosti se ze svých chyb něco naučit. Nebo o neochotě se učit, a to už je trestuhodné, zvláště pokud je ve hře celý stát a všichni jeho obyvatelé.

Jana Hajduchová

Zásadní změny na Správě nebudou

Od 1. září má Správa CHKO Bílé Karpaty nového vedoucího. Dřívější zástupce vedoucího a zoolog Správy Pavel Bezděčka převzal funkci po Petru Dolejském, který tuto Správu vedl od roku 1996. Dr. Dolejský vystřídal ředitele Správy chráněných krajinných oblastí ČR v Praze dr. Františka Pelce, který se po parlamentních volbách dostal do Poslanecké sněmovny.

Pavel Bezděčka letos oslavil své 50. narozeniny. Polovinu svého života strávil v Olomouci,

Pavel Bezděčka na vernisáži svých fotografií krajiny Bílých Karpat

ale potom se mnohokrát stěhoval za prací. Od roku 1987 žije na jihovýchodní Moravě, zpočátku v Kunovicích, dnes v Uherském Hradišti, odkud pochází jeho matka.

Veřejnosti je znám jako autor řady novinových článků, publikací, pohádek, přednášek i výstav. Neopominutelná je jeho činnost v rámci Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, který před sedmi lety založil a do dneška je jeho předsedou.

V jeho kanceláři ve Veselí nad Moravou jsme se blíž seznámili s představami Pavla Bezděčky o chodu a plánech Správy CHKO.

Jaké máš vlastně vzdělání?

„V roce 1971 jsem absolvoval Střední zemědělsko-technickou školu v Olomouci, obor pěstitelchovatel-mechanizátor. Potom jsem se přihlásil na Vysokou zemědělskou školu v Nitře, ale nevzali mne, protože jsem neměl vhodný původ - otec byl totiž kněz Československé církve husitské. Dnes se však necítím nějak ukřivděný, prostě to tak bylo. Svě odborné znalosti jsem si rozšiřoval i mimo školu. Postupně jsem se jako entomolog stal členem několika vědeckých společností u nás i ve světě. Již dvacet let publikuji své práce v našich i zahraničních odborných časopisech a knihách.“

Ostatně školu a potom ani vojnu jsem neměl moc rád. Cítil jsem se tam nesvobodný a nemohl jsem rozvíjet svoji osobnost.“

A co práce ve státní správě? Ta přece svými právními předpisy omezuje také tvou svobodu.

„Ale tak to není. Tady jsem dobrovolně a mohu zde rozvíjet svoji osobnost. Nejsem jen úřednická mašinka na výkon funkce. Plně využívám svých předchozích pracovních zkušeností - pracoval jsem jako zahradník, lesní technik, zemědělský technik, asistent ve veterinární nemocnici, v zemědělském i lesnickém výzkumu a jako úředník okresního úřadu - i znalostí právních a zoologických.“

Má práce na Správě CHKO je tvůrčí a spočívá v hledání takových řešení, při nichž by byl uspokojen žadatel, byla naplněna jeho práva a při tom, aby byly hájeny zájmy ochrany přírody. Těší mne i baví, když vidím, že má práce má kladný a viditelný efekt, například že nevhodná stavba nehyzdí krajinu, nebo že byla zlikvidována stará

divoká skládka a místo ní vzrůstá lesní porost.“

Jak bys definoval svůj vztah k Bílým Karpatům?

„Pracoval jsem na různých místech na Moravě i v Čechách. Jako zoolog jsem poznával celé bývalé Československo a navštěvoval nejrůznější místa a oblasti. Preferoval jsem Slovensko, které znám snad nejlépe. Ke všem místům, která jsem navštěvoval opakovaně, jsem si samozřejmě vytvářel vztah. Z České republiky mám nejsilnější vztah k Jeseníkům a Pálavě.“

Můj vztah k Bílým Karpatům roste od roku 1975, kdy jsem je poprvé navštívil. Posledních deset let jsem téměř výhradně zde. Nejen že v Bílých Karpatech pracuji a sbírám zoologický materiál, ale také zde fotím a zúčastňuji se nejrůznějších folklorních akcí. Můj vztah k Bílým Karpatům je tedy dnes nejintenzivnější a nehlubší z uvedených území. Jsem tady doma.“

S jakými představami o vedení Správy jsi převzal funkci vedoucího? Jaké chystáš změny?

„Pracoval jsem tady jako zástupce vedoucího posledních šest let. Dnešní podobu Správy, tedy styl práce, vnitřní organizaci, výběr zaměstnanců atd. jsem vytvářel spolu s Petrem Dolejským. Správa je dnes zkonolidovaná, má výborný kolektiv, který dobře pracuje. Vzhledem k mým zkušenostem z předcházejících zaměstnání to mohu jednoznačně potvrdit. Tedy není žádný důvod, abych začal něco měnit. Nejsem žádný nově koště na novém pracovišti.“

Základem pro naši práci zůstává Plán péče o CHKO, který obsahuje ještě mnoho dlouhodobých úkolů, jež je třeba naplnit.

Nejdůležitější je udržet styl kolektivní práce, v níž má každý odborný pracovník stejná práva i povinnosti. Nesmí to být rozhodování jednoho jedince, to by bylo nesprávné. Jinými slovy, nechci se nijak zviditelňovat, to by bylo nesprávné."

Máš nějaké priority pro příští roky?

"Jako prioritu vidím udržení současného mladého a schopného kolektivu zaměstnanců, který dnes na Správě pracuje. U nás je to jako všude jinde, schopní lidé dostávají brzy nabídky na jiná místa.

Druhá důležitá věc je dotažení některých návrhů na vyhlášení nových maloplošných chráněných území. To se týká zejména geologicky zajímavých lokalit. Dále počítám s vyhlášením zájmových území v rámci NATURA 2000, to budou hlavně lesní území. Doufám, že se přitom splní naše přání spojit některá cenná, ovšem nesousedící, území do jednoho celku - např. spojení lesních rezervací Okrouhlá a Sidonie.

Mimořádně, nadějná v tomto ohledu je i čerstvá dohoda mezi Lesy ČR a Správou CHKO ČR o tom, že vytipované lesní celky by se měly převést do kategorie tzv. bezzásahových porostů. To není samoučelné opatření. Je to konečně možnost podrobně sledovat, jak se vyvíjí les, do kterého člověk nezasahuje. Prioritou pro mne tedy bude získat na takový dlouholetý monitoring kvalitní odborníky a samozřejmě finance.

Za další prioritu považuji zrušení obory Radějov ve spolupráci s Lesy ČR. Již roky o to usilujeme, protože zájem intenzivního oborového chovu daňků či jiné zvěře se absolutně neshoduje se zájmy ochrany přírody a dokonce ani se zájmy vlastníků lesa. Vysoké stavy zvěře poškozují les a navíc znemožňují jeho obnovu přirozeným zmlazováním. Dojde-li ke zrušení obory, bude dalším úkolem zabránit následné devastaci tohoto do-

chovaného území nadměrným rekreačním a stavebním zatížením."

Co představuje z tvého hlediska pro Bílé Karpaty největší hrozbu?

"Nějaké zásadní nebezpečí Bílým Karpatům nehrozí. Ohrozit základní hodnoty či dokonce existenci CHKO a biosférické rezervace je podle mého názoru téměř nemožné. Máme štěstí, že zde nejsou žádné velká městské aglomerace, ani neležíme u řeky Moravy, kde hrozí stavba kanálu Dunaj - Odra - Labe. Věřím, že nám nehrozí ani kalamity kůrovců jako na Šumavě, protože podíl smrkových porostů zde není tak vysoký. Jediným reálným ohrožením je snad případná stavba dálnice, vedoucí od Brna či Zlína na Trenčín. Tomuto ohrožení, stane-li se reálným, se však budeme intenzivně bránit. Dálnice může přece vést severně či jižně od CHKO, vždyť v evropském silničním měřítku rozloha naší CHKO nehraje žádnou roli."

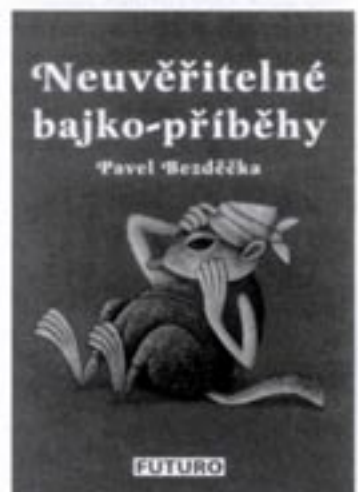
Má se podle tebe zintenzivňovat spolupráce Správy s ekologickými nevládními organizacemi?

"Ani zintenzivňovat ani oslabovat! To nelze přece brát direktivně. Nic se nemusí v tomto směru. Tyto vztahy probíhají a měly by vždy probíhat zcela přirozeně. Pokud je zájem z obou stran, spolupráce funguje. Pokud není, spolupráce neprobíhá. Je dobře, že v Bílých Karpatech máme nevládní organizace obou typů."

A jak to bude s tvou zoologickou prací v CHKO?

"To je trochu problém, protože ve funkci vedoucího nesmím být i zoologem. Nic mi ale nebrání, abych o víkendech dále nejezdil do terénu a nevěnoval se zoologii. Horší je to pak se zpracováním nasbíraného materiálu, neboť to zabere až desetinásobek času stráveného v terénu. Budu tedy

muset své zoologické aktivity přeci jen trochu omezit. Ale to se nijak zásadně stejně neprojeví. Zoologie je nesmírně široký obor a já jsem specialista na jen několik málo skupin živočichů. Ostatní

K četným aktivitám Pavla Bezděčky patří i publikační činnost, v tisku je jeho kniha pro děti.

skupiny musejí beztak zpracovávat externí odborníci. Mým úkolem bude získávat peníze na jejich práci, neboť všechno je dnes o penězích. Čistě z lásky k přírodě dnes žádný odborník nepracuje, je třeba mu zaplatit alespoň cestovní výlohy a zajistit mu ubytování.

Jednou z dalších mých priorit bude proto snaha o zakotvení nezbytnosti výzkumu a zejména jeho financování přímo do tzv. plánů péče o chráněná území. Zjednodušeně řečeno - když území udržuji, tak musím vědět, zda to dělám dobře. To nejlépe poznám na stavu populací živočichů a rostlin. K vyhodnocení toho stavu, čili monitoringu, potřebuji peníze pro odborníky. Ty se rovnají pouze několika procentům částky, která je stanovena na údržbové práce v rezervaci. Je to jednoduché, ale dosud taková zásada schází. Proto se o tom budu snažit přesvědčit veškeré zodpovědné osoby sedící na vyšších postech - od našeho ředitele až po ministra životního prostředí."

Jan W. Jongepier

Setkání fotografů a výtvarníků na pomezí

Koncem října se v rekreačním zařízení Obecního úřadu ve Starém Hrozenkově sešlo téměř padesát fotografů a výtvarníků regionů Uh. Hradiště a Trenčín na tradičním setkání (tvůrčí dílně), které každoročně pořádají uherskohradištský Klub kultury a Trenčianske osvetové stredisko.

Účastníci setkání si prohlížejí grafiku Jana Botky z Ostrožské Nové Vsi.

Před čtvrt stoletím se takto začali scházet fotografové, později se k nim přidali i výtvarníci k oboustranné spokojenosti. Jako lektoři se setkání zúčastňují přední autoři a teoretici z České a Slovenské republiky, v minulosti to byli například fotografové Taras Kuščynskij, Vilém Reichmann, Jan Beran a řada dalších vynikajících fotografů, výtvarníci Karel Demel, Vladimír Suchánek, Jan Antonín Pacák, Jiří Slíva a další. K letošním lektorům patřil i Pavel Bezděčka, současný vedoucí Správy CHKO, který účastníkům představil průřez svojí fotografickou tvorbou. Profesionální lektoři pravidelně doplňují samotní autoři z řad frekventantů, kteří průběžně představují ukázky ze své tvorby.

Některé ročníky setkání jsou koncipovány tématicky, např. fotografování a malba v plenéru, grafické techniky apod. Přestože si v současné době většinu nákladů na třídní akci hradí účastníci sami, je o setkání stále větší zájem, vznikají nová přátelství, autoři si vzájemně navštěvují své výstavy apod.

Tvůrčí dílnu doplňuje každoročně společná výstava Setkání - stretnutie, která je instalována vždy v Uh. Hradišti a v Trenčíně, dle možností i v uherskobrodském Panském domě. V roce 2003 začne výstava 24. ledna ve foyeru Klubu kultury a bude pokračovat 7. března v galerii Městského kulturního střediska v Trenčíně.

Miroslav Potyka
Uherské Hradiště

Hostětín ve znamení jablka

Ve dnech od 23. do 29. září se obec Hostětín stala centrem akce Týden pro jablko pořádané občanským sdružením Tradice Bílých Karpat.

Zahájením akce byla výtvarná soutěž o Nejseměvavější jablíčko, do které se už do začátku září zapojily školy z celého Zlínského kraje. Dětské a studentské práce, od těch nejmenších jablíček nakreslených na kamínky až po téměř profesionální keramická nebo dřevěná jablíčka se pak staly jednou z ozdob týdne i slavnosti.

V samotném týdnu pak do Hostětína a místní moštárny zaměřily základní a střední školy ze Slavičína, Pitína, Záhorovic, Nezdenic, Nivnice, Uherského

Brodu, Valašských Klobouk, Rokytnice a Šanova. Děti si vyzkoušely, co obnáší vyrobit si jablečný mošt, a ve vzdělávacím programu připraveném ve spolupráci se Vzdělávacím a informačním střediskem Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou mohly porovnat, jaký je rozdíl mezi přírodním moštem a jablečnými šťávami prodávanými v obchodní síti. Program Jablečného týdne ale nebyl připraven jenom pro děti a mládež. Na Krajském úřadě ve Zlíně diskutovali zástupci neziskových organizací, rozvojových agentur a státní správy o ovocnářství a rozvoji venkova.

Týden pro jablko vyvrcholil v neděli 29. září Jablečnou slavností. Kromě originálních dětských prací se hlavní atrakcí

slavností staly domácí ovocné štrůdlí, buchty, dorty a koláče, které napekly hospodyňky z Hostětína. Návštěvníci slavností, kterých se do Hostětína sjelo na čtyři sta nejenom z blízkého okolí, ale také z Rakouska nebo Spojených států, tak mohli okusit na třicet druhů ovocného pečiva. Mohli se také podívat do moštárny, kde byla připravená výstava jablek z tradičních bělokarpatských odrůd, mohli okusit čerstvě nalisovaný mošt nebo sušené ovoce, v hospodě mohli lidé ochutnat guláš připravený z biomasa.

Součástí slavností byly také soutěže v lukostřelbě nebo malý jarmark místních řemeslných a zemědělských produktů, nechyběla ani cimbálová muzika Veronika a dětský soubor Slavičánek. Okolí obce je nyní zpestřeno dřevěnými sochami, rozmístěnými na zajímavých místech.

Tomáš Franek
Hostětín

„Desať Pre Prírodu“

Alebo SOS pre S.O.S.

Máme taký zvyk v Pre Prírodu, písať iba vtedy, keď je o čom a komu. Táto situácia nastala. Radi by sme napísali niekoľko viet o projekte „Desať Pre Prírodu“ (oficiálny názov v angličtine je „Ten For Nature“) a to konkrétne vám - čitateľom časopisu Biele/Bilé Karpaty.

Ako píše vo svojom článku na inom mieste tohoto čísla Vlado Mertan - Biele Karpaty boli a na niektorých malých miestach ešte aj sú „krajom a rajom ovocia“. Presvedčili sme sa o tom pred niekoľkými rokmi v jednom z najväčších a aj najúspešnejších projektov Karpatského ochrannárskeho združenia altruistov. Tento projekt bol realizovaný v spolupráci so Správou CHKO Biele Karpaty v Nemšovej-Kľúčovom a Vysokou školou poľnohospodárskou v Nitre. Do projektu bolo zapojených viacero ovocinárov z regiónu a niekoľko obecných úradov. Napriek tomu, že zistené a zozbierané informácie o starých miestnych ovocných sortách nemali pre Biele Karpaty konkrétny osôh, zasial tento projekt „semienko“ záujmu, ktoré klíčilo, až ...

Medzinárodná spolupráca

V roku 2001 oslovila ochrannárska organizácia EECONET Action Fund naše občianske združenie s otázkou, či by sme nechceli pokračovať v započatých aktivitách v záchrane a manažmente biotopov európskeho významu v rámci siete EECONET (Tematínske kopce a Beckovské Skalice). Našou odpoveďou bol súhlas, podobne ako ďalších približne dvadsiatich ochrannárskych organizácií zo strednej a východnej Európy. Prešli sme

sitom užšieho výberu a spolu so siedmimi ďalšími environmentálnymi mimovládnyimi organizáciami (z Poľska, Litvy, Estónska, Ukrajiny, Maďarska, Rumunska a Bulharska) a dvoma servisnými organizáciami (z Holandska a Maďarska), vďaka štedrému a spoľahlivému donorovi (nadácia Stichting DOEN), sme vytvorili tím „Desať Pre Prírodu“. Začali sme dosť zostra - už v apríli sme v hoteli DUMAS v Modrovej zorganizovali prvé stretnutie partnerov, ktorí od nás odchádzali plní chuti do práce a očarení slovenskou prírodou. A to ešte neboli v Bielych Karpatoch!

Desať Pre Prírodu

Prečo to všetko píšem? Pretože jednou z fažiskových aktivít trojročného projektu „Desať Pre Prírodu“ je aj záchrana starých ovocných sort na strednom Považí, hlavne v okresoch Trenčín a Nové Mesto nad Váhom, ktoré sú regiónom, v ktorom vyvíja svoje aktivity o. z. Pre Prírodu. Na post koordinátora sa nám podarilo získať najvhodnejšieho človeka - Ing. Vladimíra Mertana, jedateľa a ex-koordinátora vyššie spomínaného projektu KOZA Trenčín. Pretože tri roky sú pomerne dlhá doba, rozložili sme úlohy na celé obdobie v snahe „neprepáliť štart“. V roku 2002 sme sa rozhodli navštíviť všetky obce regiónu a získať kontakty na miestnych ovocinárov - prednostne na tých, ktorí nepozerajú na staré miestne ovocné sorty a extenzívne sady cez prsty. V roku 2003 bude hlavnou úlohou začiatok mapovania zaujímavých stromov a zber údajov o genofonde od ovocinárov a v roku 2004 by sme už chceli započatť s prvými výsadbami. Samozrejme, nezačínáme od nuly - využívame aj

kontakty z minulosti a ak je to nevyhnutné, vieme zabezpečiť aj pôvodne neplánované akcie (napríklad presadenie troch desiatok „odrasených“ jabloní a hrušiek zo záhrady Správy CHKO Biele Karpaty na pozemky pána Dobrodenku v Kočovciach).

Ak bude záujem vás - čitateľov, napíšeme o projekte „Desať Pre Prírodu“ viac do niektorého z budúcich čísel Bielych/Bilých

Hruška - odroda Ružova

Karpát. Už teraz a tu však vyvíjame na spoluprácu všetkých ovocinárov a pestovateľov z okresov Trenčín a Nové Mesto nad Váhom a zvyšku slovenských Bielych Karpát v okresoch Ilava, Myjava a Skalica - spojte sa s nami, spolu dokážeme viac! Pestrosť ovocia Bielych Karpát a stredného Považia je perlou. Perlou, ktorá sa nezrodila v perlorodke, ale vďaka práci našich predkov. Pokračujme v ich prerušenej práci a dajme našim deťom a vnukom dar, ktorý sa nedá kúpiť.

Drahomír D. Stano
Trenčín

Kontaktné adresy:

Pre Prírodu
Halalovka 63
91108 Trenčín
tel.: 032/6582333; 0908/718050;
e-mail: preprrodu@changenet.sk

Vladimír Mertan
Správa CHKO Biele Karpaty
Trenčianska 31
914 41 Nemšová-Kľúčové
e-mail: mertan@sopsr.sk

Piksálka též na Kopanicích

Již více než před sto lety pomologové doporučovali rozšiřovat odrůdu hrušky Nagevicova neboli „Piksálka“ do všech krajů. Bohužel, nestalo se tak. Ojedinelé staré stromy se dají nalézt na Vysočině, ale dnes v dalších částech Moravy je již neznámá.

Přesto se v létě r. 2002 podařilo Jiřimu Němcovi objevit tuto odrůdu na zahradě v obci Lopeník č. 5 směrem na Břežovou. V rozvolněné zahradě stojí dva statné stromy.

Odrůda pochází pravděpodobně z Itálie nebo Francie a byla známá již v 16. století. U nás ji poprvé popsal F. Pixa v roce 1848 pod názvem „Piksa“ a uvádí, že moučnatá a je střední dobroty, ale že strom roste vesele, daří se v každé půdě a je velmi „nesný“ (tj. plodný).

Plody z nalezeného stromu jsou oproti klasickému popisu Fr. Suchého z roku 1907 menší, užší a tím zdánlivě delší, horší chuti a s více vybarveným líčkem. To lze zdůvodnit stanovištěm ve vyšší poloze a netypickým prostředím pro hrušně. Pokud stojí dva stejné stromy v jedné zahradě a dávají stejné plody, nelze příliš počítat s tím, že by se jednalo o semenáče popisované odrůdy, i když variabilita u ní není známá.

Václav Tetera
Pravčice

Dotazník

V rámci plánované publikace „Ovoce na Horňácku“ byl sestaven dotazník za účelem zjištění míst výskytu některých odrůd ovoce. Dotazník bude rozšířen obecným úřadům, zahradkářům, amatérským pomologům, ochráncům přírody aj. k vyplnění v termínu přelomu roků 2002/03.

Nagevicova

Plody jsou menší, jen ve vynikajících podmínkách střední, tvaru podlouhlého až dlouhého s prodlouženým „husím krkem“, čímž ji činí výjimečnou.

Stopka je dlouhá, silná, dřevnatá, u plodu dužnatá, a přirůstá vlnitými kroužky k plodu, bez znatelné jamky. Je do boku sražena a drží dobře na plodonoši.

Kalíšek je malý, otevřený a přisedlý v obkalošii jen mírně zhrboleně, ušty krátké, rohovitě rozložené hvězdovitě kolem středu.

Plody před dozráním jsou světle zelené, později přechází ve žlutou barvu. U některých plodů se objevuje narůžovělé líčko, ale je výjimkou. Slupka je tuhá, hladká při dozrání mírně mastná. Po celém plodu jsou nepravidelně roztroušeny drobné, nenápadné bělavé i zelenavé tečky.

Dužnina je bílá, nebo mírně nažloutlá, jemná, tuhá, šťavnatá, výrazně kořenitá a sladká.

Zraje koncem července, ve vyšších polohách i v srpnu. Rodí v chomáčcích a je velmi úrodná.

Celkové zhodnocení: v současnosti jsou chutnější, větší a libivější odrůdy. Bohužel nejsou ověřeny staletými co do odolnosti a nároků na stanoviště. „Nagevicova“ snese i drsnější, chladnější podmínky výše položených sadů. Prospívá jí volné prostranství, pole, louky, volné zahrady. Je odolná vůči chorobám a škůdcům. Plody se dají zužitkovat v čerstvém stavu, jako kompoty i k sušení. Pro trh je malá, ale zvláštní tvar by mohl být pro trh v malém zajímavý.

Zábudišová - kraj a raj ovocia.

Ak chceme niečo hovoriť o ovoci v Slovenskej časti Bielych Karpát, len fažko môžeme vynechať Bošácku dolinu a jej časť Zábudišovú.

Ovocie a ovocné stromy mali v živote obyvateľov Bošáče vždy veľký význam, hlavne povestná Bošácka slivovica, ale dôležité bolo tiež čerstvé a sušené ovocie - hrušky, jablká a slivky. Veľkú časť Bošáckej doliny tvorili v minulosti ovocné sady. Druž-

Odroda hrušky *Mička* nespomínaná v texte

stevné rekultivácie, epidémia šárky na slivkách a vyfudnenie kopaníc spôsobili, že ovocných stromov v Bošáckej doline, ale tiež v celých Bielych Karpatoch veľmi ubudlo.

Našťastie sa doteraz dajú nájsť také osady a časti prírody, kde nájsť starú zarodenú hrušku, jablňo či oskorušu nie je až taký veľký problém. K takýmto z ovocinárskoho hľadiska perlám by som si dovolil priradiť hlavne osadu Zábudišová, ktorá sa nachádza na hrebeni oddeľujúcom Bošácku a Melčickú dolinu.

Hneď pri vstupe do osady nás môže upútať mohutný strom oskoruše, ktorá sa tesne pri zemi rozvíja a celkový obvod jej kmeňa je 420 cm. Je to určite pamätník mnohých udalostí, ktoré sa tu udiali. Nie je vôbec osamelá, celkový počet stromov oskoruše je v osade okolo 100 ks, druhá najväčšia má obvod 3,2 m.

Zdravé, na pektín a iné látky bohaté plody oskoruší končia väčšinou vo vzácnej pálenke - oskorušovici, čo je možno trochu škoda, pretože priamo konzumované alebo sušené sú predsa len zdravšie.

Ohromujúce je množstvo a rozmanitosť stromov hrušiek. Väčšinu z nich by sme márne hľadali v modernej alebo aj staršej knižke pomológie, sú to väčšinou krajové a miestne odrody. V krátkosti spomeniem len tie najviac zaujímavé:

Maškrty - odroda kedysi sa tu vyskytujúca, zrelá už koncom júna, veľkosť plodov je len okolo 3 cm, sú veľmi aromatické a chutné (jediný známy strom sa nachádza v obci Hrádok).

Jahodárka - veľmi skorá odroda, chutná, dozrievajúca ešte pred odrodou Júlová, jej chybou je to, že skoro hniličí a pri páde z väčšej výšky zostane na zemi len placka.

Krvavka - je pozoruhodná červenou farbou dužiny, vhodná na priamy konzum aj na zaváranie, dozrieva koncom júla.

Jačmienka - stromy dorastajú do obrovských rozmerov a poskytujú veľké množstvo menších plodov vhodných na výrobu pálenky. Dozrieva začiatkom augusta.

Ružová - všestranne použiteľná letná hruška na konzum, sušenie, zaváranie aj pálenie. Rastie veľmi mohutne a dosahuje vysokého veku.

Hajcarka - platí to isté čo o ružovej, len má inú chuť.

Šemenzia - má medzi kopaničiarmi najlepší zvuk ako značka kvality na pálenie, je zvláštna a ľahko rozpoznateľná svojimi belavými, ľahko ochipenými listami.

Strečká - plody sú vhodné na sušenie a používali sa aj ako hlavný chod - varené s makom.

Madzie hlavy - plody veľkosti 500 watovej žiarovky sú aj v decembri tvrdé ako kamene a dozrievajú až v marci po odležaní, chutné sú aj upečené v trúbe.

Sortiment jabloní nie je až taký bohatý ako hrušiek, nájdeme

tu ale tiež viaceré pekné stromy.

Sladká homolička - stará dutá jablňo obsypaná sladkými jablčkami, nás presvedčí, že ešte neskončila a zrejme bude rodiť až do svojho rozlámania. Že sú to jablčka naozaj sladké sa presvedčil aj môj 8 mesačný synovec, ktorému už nebolo potrebné ďalej sladíť cukrom jeho mrkvičkovo - jablčnú kašičku. Miestni obyvatelia nevyužívajú ich sladkosť na kašičku, ale na pálenku, vďaka vysokému obsahu cukrov je aj výťažnosť kvasu veľmi vysoká.

Citrónka - malé, podlhovasté, žlté, tvrdé jablčka sú osviežujúco nakyslé a sú vhodné na pridanie do kyslej kapusty.

Všetky tieto stromy a aj mnohé ďalšie, ktoré sa tu nachádzajú, si zasluhujú našu pozornosť, úctu a ochranu. Predstavujú cenné dedičstvo minulých generácií, vznikol tu akýsi koncentrát starých odrôd, ktoré sa kedysi bežne

Hruška - odroda *Madzia hlava*

vyskytovali aj v ďalších obciach Trenčianskeho kraja. Dúfam, že sa pomocou týchto zachovalých zvyškov starých ovocných odrôd podarí ich znovurozšírenie do miest, kam určite patria - na medze, lúky, do extenzívnych sádov. Týmto by som chcel veľmi poďakovať Jožkovi Struhárovi z osady Zábudišová, ktorý výskumu a záchrane starých ovocných odrôd venoval mnoho svojho voľného času, a ktorý ma s ovocnými stromami osady Zábudišová zoznámil.

Vladimír Mertan
Trenčín

Ekologická olympiáda po deváté

Již od ranních hodin se ve čtvrtek 3. října sjížděli do Valašských Klobouk skupinky mladých lidí, kteří pokud se necítili být ekologoamatéry, tak alespoň byli nadšenci a milovníky přírody. Stejně rušno bylo na základně ČSOP KOSENKA a v řadách jejích příznivců již od středečního večera. Důvod? Zde se konal již 9. ročník regionálního kola Ekologické olympiády středoškoláků, tentokrát na téma „Strom a krajina“.

Vedoucí Pavlína Kolínková přivítala celkem 12 tříčlenných družstev, kdy nejvzdálenější tým docestoval z Gymnázia Kojetín a nejbližší to měly domácí z Gymnázium a Obchodní akademie

Jedním z úkolů bylo i kosení luk v přírodní rezervaci Bílé potoky

Valašské Klobouky, v jejichž prostorách probíhala dopolední část soutěže.

Čtvrtek

První dopoledne bylo zasvěceno teoretické části, kdy na soutěžící byly připraveny série základních otázek z ochrany přírody, globálních ekologických problémů a problematiky pů-

vodních a nepůvodních druhů v ČR. Po třech kolech ústních odpovědí, kdy na rozmyšlenou měli pouhé 2 minuty, přišlo na řadu hledání chyb v textu. Nestálo však jen najít či si správně tipnout porotou vytvořené chyby, ale také je nahradit správnou podobou. A to se hodnotilo.

Trochu tvůrčí práce, myšlení a schopnosti zpracovávat dodaná data si soutěžící poté procvičili při analýze grafu, který znázorňoval zastoupení jednotlivých druhů dřevin v posledních 200 letech na území LZ Brumov. Závěrečným úkolem teoretické části bylo poznávání 12 nepůvodních druhů a doplňující kvízová otázka. A to vše za 5 minut.

Po chutném obědě byly soutěžící vysláni do terénu na „komunikační akci“ na téma Funkce stromů v krajině. Jednotlivá družstva si musela ve městě najít člověka, který by byl ochotný se s nimi podělit o osud či příhodu ze života některého stromu ve zdejším okolí, a pak zpracovat poutavý článek do městského zpravodaje. Redakční uzávěrka byla v pátek ráno při snídani a porota kromě obsahu a grafického řešení hodnotila i pravopis a stylistiku!

Ale aby se někdo nenudil, byl na večer naplánován ještě jeden úkol. Po večeři v jídelně SOU zemědělského následovala recesní akce na téma Já jsem strom a rostu... se zadáním během 10 min vyjádřit, co asi tak strom dělá, myslí, vidí. Akce byly vskutku nápadité a zaujaly nejen porotu, ale rozesmály i všechny ostatní přihlížející.

Pátek

Druhý den po snídani již čekal autobus, který účastníky a vedení odvezl na Lačnovskou cestu, kde

mělo každé družstvo co nejlépe vysadit dva listnaté stromky. Do této akce byly zapojeni i EOŠ nedotčení žáci 4. tříd místní základní školy. Proto porota hodnotila i výchovnou práci s dětmi. Svůj strom si zasadili i členové poroty, zástupci Lesů ČR, ČSOP Kosenka a pedagogové. Celkem tak bylo vysazeno 30 stromů.

Posledním praktickým úkolem - kosení luk v přírodní rezervaci Bílé potoky. Přestože opravdovou kosu někteří účastníci drželi v ruce poprvé v životě, měli na čas a kvalitu pokosit vymezený prostor. A to tak, že nejméně dva členové družstva se museli u kosy vystřídat. Přístupy k řešení tohoto úkolu byly rozmanité a osobité, ale vyhráli nakonec všichni - nikdo se nesekl, nikdo se nezranil. Vzácným hostem při této aktivitě byl dr. Josef Zetěk, 6. na mistrovství republiky v sečení kosou, který zaujal své místo v odborné porotě.

Po velmi náročném a snad vyčerpávajícím dni v krajině přišel oddychový společenský večer se dvěma zajímavými besedami, s panem Janem Pivečkou a panem Zetěkem.

Výsledky

V sobotu dopoledne se porota dobrala ke konečnému verdiktu. Snad ani není tak podstatné kdo vyhrál, jak spíše potěšitelná skutečnost, že z maxima 210 bodů téměř polovina družstev získala přes 150 bodů a na čelních místech se rozhodlo v rozmezí 5 bodů.

Na 1. místě se umístilo družstvo z Gymnázia v Uherském Hradišti, na 2. místě zástupci Gymnázia J.A. Komenského Uherský Brod a 3. místo získali studenti Střední zemědělské školy v Rožnově pod Radhoštěm. První dvě družstva nás budou reprezentovat v příští rok v červnu v národním kole.

Vilém Pechanec
Otrokovice

Kraje mají koncepcce EVVO

Dříve se říkalo „ekologická výchova“, ale v posledních letech prosazují naše ministerstva školství a životního prostředí pojem „environmentální vzdělávání, výchova a osvěta“ (EVVO). Ale podstatnější je, že byl vytvořen kompletní Státní program EVVO včetně Akčního plánu na léta 2001-2003. Z těchto dokumentů je zřejmé, že ekologická výchova není pouze úkolem státu, systémy EVVO by měly vytvořit i kraje, okresy a pověřené obce.

Dnes se podíváme na to, jak jsou s tímto úkolem daleko dva moravské kraje.

Zlínský kraj

Prvním krajem naší země, kterému se podařilo EVVO oficiálně zakotvit ve svých strukturách, byl Zlínský kraj. Ostatně se to stalo především díky obětavosti zapálených „ekovychovatelů“ spojených ve Stálé oborové konferenci EVVO Zlínského kraje, kteří (zdarma) sestavili strategii, koncepci a akční plán. Z toho byly poslední dva dokumenty na jaře schváleny Radou Zlínského kraje. Ale nezůstalo jen u slov. Zlínský kraj uvolnil hned v letošním rozpočtu 1,5 miliónů korun na „ekovychovné“ projekty, k čemu na letošní podzim proběhlo výběrové řízení. Na rok 2003 ostatně plánuje dvojnásobnou částku.

Dalším milníkem v rozvoji EVO ve Zlínském kraji je meziřezortní komise (školství - životního prostředí), která pracuje od června. V této komisi jsou zastoupeni nejen krajsí úředníci, ale i nevládní organizace a další osoby aktivní v oblasti EVVO.

Sedmistránková zlínská Koncepcce rozděluje své úkoly do 4 oblastí: školní a mimoškolní

ekologická výchova dětí a mládeže, osvěta a zapojení veřejnosti, ekologické poradenství a další vzdělávání dospělých. To, jak si Zlínský kraj představuje jejich první naplňování, najdeme pak v Akčním plánu na léta 2002-2003, ve kterém je na třech stránkách vyjmenováno 21 úkolů s termíny a zodpovědnými institucemi.

Učitele základních a středních škol a učilišť bude především zajímat první a čtvrtá oblast. Co se týká té první, výchova dětí a mládeže, klade si Zlínský kraj za úkoly začlenit ekologickou výchovu do výuky, podpořit nová a rozvíjet stávající střediska ekologické výchovy (ke kterým patří např. Chrapav u H. Brodč, Kosenka ve Val. Kloboukách, nebo Žabka v Uh. Hradišti).

Ve čtvrté oblasti chce kraj především koordinovat další vzdělávání pedagogických pracovníků a nabídku vzdělávacích programů pro nevládní organizace. Dále bude podporovat akce na vzájemné předávání zkušeností pro „ekovychovatelů“. Chvályhodné je určitě i 19. úkol v akčním plánu, o podpoře vydávání a popularizaci materiálů o problematice životního prostředí.

Jihomoravský kraj

Svou koncepci EVVO má už i Jihomoravský kraj, kterou pro

něj zpracoval Dům ekologické výchovy Lipka v Brně a bylo v listopadu schválena zastupitelstvem Jihomoravského kraje.

Jádro koncepcce tvoří cíle a navržená opatření, ale najdeme zde i podrobné informace o současném stavu EVVO v tomto kraji a akční plán na rok 2003, celkem na šedesáti stranách.

Vzhledem k většímu rozsahu je dokument hodně podrobný a konkrétní. Ke každému cíli je definován cílový stav v roce 2010, jsou stanoveny priority a vypsány opatření. Mezi zajímavější opatření patří bezpochybně zavedení Krajského fondu podpory EVVO, se kterým je spojený grantový program na splnění koncepcce a podpora drobných projektů. Přínosem tohoto dokumentu pro pracovníky ve školství a nevládkách je, že mezi suchými plány a předsevzetími najdou i praktický soubor příkladů ukazatelů pro „environmentální“ (asi si musíme na tento termín zvyknout) úroveň škol. V příloze je dále rozsáhlý přehled 59 organizací pohybujících se v oblasti environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (poslání, adresy atd.).

Avšak ještě důležitější než koncepcce jsou finance, které nakonec v rámci rozpočtu na EVO budou vyčleněny. O tom se na Jihomoravském kraji bude rozhodovat v prosinci.

Vypadá to, že se v praxi skutečně bude pracovat podle uvedených koncepcí a proto je doporučuji ke čtení všem koordinátorům EVVO, kteří na školách začínají fungovat.

Jan W. Jongepier

Yktáp

Potřebujete s dětmi vyplnit volných deset minut a nic vás zrovna nenapadá? Zkuste hru na „yktáp“!

S atlasem v ruce (jinak to nesvedete) říkejte dětem jména ptáků pozpátku, a kdo první uhodne jméno ptáčka, dostane bod, korálek nebo třeba bonbón... Často se při této velmi jednoduché hříčce stává, že se děti zeptají: „A jak ten pták vlastně vypadá?“. Je to nenápadný a zábavný způsob, jak jim nabídnout informace o ptácích, ale i kytkách, zvířatech...

Spomienky a predstavienky

Stáva sa to často, že sa ma niekto opýta, odkiaľ som. Myslí tým kde bývam, žijem, alebo odkiaľ pochádzam? Alebo možno kde je môj domov? Dnes už totiž málokto ostáva na jednom mieste po celý život, z vidieka sa sťahujeme do miest, z miest na vidiek, večný kolobeh. A tak som si zvykla na túto otázku odpovedať po svojom: „Žijem v Bratislave, ale doma som v Lieskovom.“

Keď som bola maličká, hovorievali sme, že ideme ku Dedkovi. Vtedy bola dedina pre mňa ako živá rozprávka, v ktorej

som si mohla na rozdiel od tých nedefinovaných - televíznych - aj naozajstne zahrať. Síce postavičku malú, ale veľmi dôležitú. No a hrať som mohla celý víkend, niekedy dokonca aj celé letné prázdniny. Uvedomili ste si niekedy, že v televíznej rozprávke sa striedajú miesta, čas medzi tým plynie a my vlastne nevieme, čo sa deje u Princeznej doma, kým odvážny Ďuro obíja Dračie hlavy? To sa v tej lieskovskej rozprávke naozaj stať nemohlo, vždy som dobre vedela, koho a ako hrám, alebo skôr prežívam.

Postavičky boli všelijaké, napolosť však bytostne bližšie Drakovi či aspoň Ďurovi, ako Princeznej.

U dedka býval veľký dvor s domácimi zvieratami, z ktorých som sa najviac kamarátila s králikmi. Okrem toho, že som ich krmila, s veľkou obľubou som k nim do chlievikov aj sama prichádzala na návštevu - so zámerom upratovania bobkov. Za dvorom sa tiahla k nášmu „starému domu“ dlhokánska záhrada, kde bolo vždy čo obdivovať a hlavne objavovať: červíka v jablčku, susedovie kocúrov, pichľavé egreše, tajomstvo marhuľovej kôstky alebo hĺbku studne.

Aj okolo domu sa diali zaujímavé veci. V máji sa spod nášho nálepku rozlietavali rodninky okridlených mravcov; to by ste sa čudovali, koľko námahy to dá, keď ich chce človek spočítať. Raz za čas bolo zase potrebné čo-to na domčeku poopravovať. Aj keď strecha nebola ani pekná šindľová (takú chcela vždy mamina), ani pemiková, predsa len bola priam zázračná, lebo vďaka nej sme s bratom mohli odhaľovať tajné alchymistické figle. Spolu s natieraním strechy sa na striebro premieňali aj obyčajné kamienky, nazbierané popri ceste. Cez zimu mi vôňu domova pripomínal kabát, ktorý býval od jari do jesene odložený v skrini, v komôrke, kde sme uskladňovali jablčka.

Mláďatá majú prirodzenú bázeň pred veľkým vzdialeným svetom, len nasmelo sa púšťajú za hranice bezpečného domova. Ako som podrástla, dom i záhrada mi už boli príručky, zvedavosť ma lákala k nazretiu za bránku a za plot. Zistila som, kde býva babka - klebetnica, ktorá sedávala na lavičke pred našim domom; ako sa ozývajú zvony, keď stojím tesne pri kostole; že za dedinou je potok taký plytký, až ho možno prebrodiť na bicykli; že do krčmy chodí každý deň na pivo „Nosáň“; čo

ukrýva starý vojenský bunker; odkiaľ sa berie každým rokom žito pre naše zvieratá. Časom som objavila aj rýchlosť a univerzálnosť bicykla, takže som sa vybrala objavovať až za dedinské obzory. Výlety však boli rodičom utajované, a preto radšej krátke.

Potom prišlo obdobie - hovorí sa mu aj dospievanie - keď ma lákalo mesto a jeho rušný život, diskotéky, chalani a dievčenské klebety. Najviac asi naozaj frajeri. Vtedy bola pre mňa dedina nudná, chodila som do nej skôr z povinnosti, ako s radosťou; rozprávku som vymenila za thriller a love-story. Už sme chodievali do Lieskového, nie ku Dedkovi, pretože on odišiel do iného sveta.

Keď búrlivý čas pominul, dedina ma znovu začala priťahovať, teraz už nie svojím vlastným životom, ale najmä okolím. Chcela som nájsť lúky, kde rastú vzácne orchidey; vykopať sama liahnisko pre obojživelníky; spočítať, koľko netopierov vyletuje spod strechy bytovky; objavovať pramene s maličkými salamandrami a nájsť hniezdo výra. To všetko sa pre mňa stalo novou rozprávkou. Pred tromi rokmi dobrovoľníci KOZA (Karpatské Ochrannárske Združenie Altruistov) kosili a hrabali lúku v našom chotári, prišla som im pomôcť. Vďaka KOZA som potom spoznala aj vzdialené svety Bielych Karpát, hory, lúky, dediny a ľudí do nich patriacich. Vzdialené od nášho Lieskového, no aj tak veľmi blízke. Nádherné svety.

Teraz mám už pocit, že vlastne žiadne hranice z detstva neexistujú, že by som mohla spoznávať aj najodľahlejšie kúty, za horami - dolinami. Ale práve na tomto malom kúsku zeme som videla tak mnoho, on mi je vzácny. Tu by som chcela žiť. Ak ostanem bývať v meste, viem, že moje deti budú mať možnosť prežiť tu svoju rozprávku, a to je dôležité. A keď ma tu raz stretnete ako babičku, rada vám porozprávam o budúcich spomienkach, teraz ešte predstavienkach. Tu - v Bielych Karpatoch, pod Javorinou, v Moravskom Lieskovom, doma.

**Táňa Pašková
Bratislava**

Opatrujme svoji krajinu!

Vztah člověka ke stromům byl v našich dějinách vždy velmi úzký a citový. Staří obyvatelé na Brumovsku mívali před naší známou lípou za symbol síly a dlouhověkosti dub. Strom měl a vždy bude mít své místo v lidském prostředí. Kolik však vzniklo v současnosti u nás nových stromořadí a alejí?

Naši předkové měli cit pro přírodu a její krásu, a proto s úctou ji milovali. Stromy dovedli používat, aby podtrhly malebný charakter venkova. Dodnes ještě košaté koruny převyšují střechy chalup, původní dominanta kostela je obklopena lipami, stinné stromořadí podél cest zdobí hráze brumovských rybníků, horské svahy krásí jalovec. To vše tvoří harmonický soulad přírodních výtvarů. Tohoto dědictví si však dnes nedovedeme vždy vážit.

Při náporu techniky na krajinu byly právě stromy lehkomyšlně a zbytečně obětovány, aby naše regiony se postupně měnily v kamenné bloky, silnice v asfaltové pásy bez stínu stromů. Zavrhlí jsme tradice ale i sentimentalitu a stromy jsme začali hodnotit jen podle kubiků dřeva mizících při nedomyšlených „úpravách“ krajiny. Funkce zeleně byla donedávna nedoceněna. Teprve dnes, kdy vzduch se stává nedýchatelem, začínáme si uvědomovat blahodárný účinek stromů na ozdravení ovzduší. Málo ještě si ceníme dosud estetické a historické hodnoty památných stromů.

Trvalou vzpomínkou v dějinách města Brumova-Bylnice jsou památné stromy. Krajinu snoubí tři údolíčka. Tři říčky se spojují u Brumova tři kopce věnčí město: Drahy s památníkem sv. Anny, Březová s kaplí a kopec se starým hradem. Zde nacházíme četné památné stromy, jež po celá staletí vypovídají o historii Brumova, o životě lidí a o událostech, které by neměly upadnout v zapomnění.

1. Čtyři lípy u sochy sv. Jana Nepomuckého v ul. Klouboucká, zde byly vysázeny po

přenesení sochy z hradu v polovině 19. století.

2. V r. 1819 byl sídlem majitelů Návojně Kaštyl. Příjezd do dvora Návojná byl dosud od stojícího dubu v trati Zápotočí. Později v r. 1851 byl dub vstupem do budovaného parku u zámku Návojná. Obrázek na dub byl umístěn po I. světové válce, když se zde stal smrtelný úraz bleskem brumovskému sedláckovi. (Dle vyprávění babičky Kostkové).
 3. Čtyři lípy u kaple Boží muka v ul. J. Polácha (dříve Otrubná-Návojská) vysazené v r. 1860 při oslavě sta let od postavení Boží muky na hřbitově padlých obránců Brumova při nájezdu Kuruců.
 4. Čtyři lípy u kašny na náměstí byly v r. 1919 k 28. říjnu vysázeny na oslavu ČSR a pojmenovány Masaryk, Štefanik, Wilson a lípa Svobody.
 5. Lípa v ul. 1. května u bývalé školy měšťanské zasazena při dostavbě školy v r. 1928 a k oslavě 10 let trvání ČSR za účasti Sokolů, hasičů, Orů a občanů.
 6. Duby u vstupu do hradu chránily sochu sv. Jana Nepomuckého již v 18. století. Byly ošetřeny v r. 1921 občany na oslavu svobody při prvním veřejném srazu Sokolstva na brumovském hradě.
 7. Lípy u kostela byly vysázeny v r. 1878 farářem Dominikem Velšarem u kostela a hřbitova. Jmenovaný byl včelařský odborník a propagátor včelařství. Zemřel v r. 1883.
 8. Lípy u dřevěného kříže v Sidonii v Chaloupkách, byly vysázeny nájemcem hutě Schreiberem v padesátých letech 19. století.
 9. Lípa Svobody v sídlišti Rozkvět byla vysazena mladou brumovskou generací a zástupci Českého svazu bojovníků za svobodu, na počest nově získané demokracie v roce 1989.
- Zapomněli jsme také na ušlechtilý zvyk obnovování zeleně při různých životních příle-

Památné duby v Zápotočí u Návojně

žitostech. Nevysazujeme stromy při narození dítěte, při jubileích v obcích a měst, jak to bývalo pravidlem u našich předků. Okrašlovací spolky v obcích zapadly do nenávratna. K těmto tradicím se budeme muset znovu

Památné stromy před kostelem sv. Václava v Brumově

vracet. Žádný památník, ať je z kovu nebo z mramoru, nemůže být krásnější než strom - symbol života. Proto vítáme programy ekologické výchovy, které připravují pro školy, aby bylo uchráněno to, co bylo vždy člověku milé.

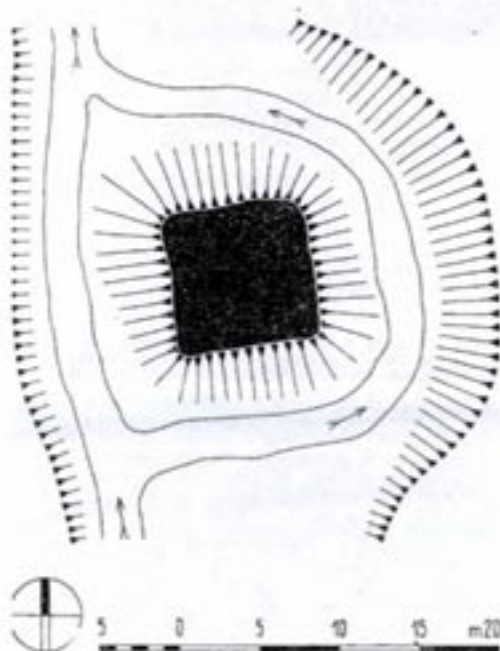
Proto vysazujeme a pečujeme o stromy, aby ve století převratné techniky zůstala v platnosti slovy naší hymny: „... a to je ta krásná země, země česká domov můj“.

František Sába
Brumov-Bylnice

Existovala vesnice Vojšice?

V jižní části Bílých Karpat mezi Radějovem, Kněždubem a Malou Vrbkou leží velký komplex luk. Střední část patří do národní přírodní rezervace Čertoryje, v jejím ochranném pásmu se nacházejí trati s takovými názvy, jako jsou Fojtovské, Kocúrovské nebo Vojšické louky. Poslední lokalita, na pomezí katastru obcí Malá a Hrubá Vrbka, je údajně pojmenovaná po už dávno zaniklé vesnici. Skutečnost však po podrobné historické studii vypadá poněkud jinak.

Během polních prací v roce 1969 byly v trati Vojšické louky náhodně objeveny stopy po osídlení - orbou porušené sídelní

Žižkův stůl

objekty. Další objekty byly nalezeny během úprav svodnice na dně údolí pod návrším Retinka. Pracovníci archeologického pracoviště Slovákého muzea v Uherském Hradišti, kteří na lokalitě provedli orientační povrchový archeologický průzkum, nález potvrdili a identifikovali jako doposud neznámou zaniklou středověkou vesnici.

Podrobnější informace o této vesnici však nejsou k dispozici. Nevíme, kdy a za jakých okolností vznikla, proč zanikla a neznáme dokonce ani její jméno. Podle

místní lidové tradice u nedalekého Zbrodka kdysi stávala rozsáhlá dědina s kostelem, mlýnem a dvorem zvaná Vojšice.

Vojšice nebo Zbrodek

Jestli se nalezená vesnice jmenovala Vojšice, je přinejmenším sporné. Název Vojšické louky k této variantě sice přímo vybízí, proti jsou však písemné prameny. V nich totiž žádnou zmínku o vesnici tohoto jména nenajdeme. Jedinou písemnou zmínku o Vojšicích obsahuje privilegium uherského krále Ondřeje II. z roku 1217 (...až k počátku potoka Vojšice směrem na východ...). Vojšice zde však neoznačují vesnici ale stejnojmenný potok. Vesnice zde tehdy zřejmě ještě neexistovala. Název trati Vojšice je tedy pravděpodobně starší než případná stejnojmenná vesnice.

Jako další možnost se nabízí název Zbrodek (část Vojšických luk), kde údajně také kdysi měla stávat vesnice. Ani v tomto případě však nelze vesnici tohoto jména doložit. Jediným dokladem existence vesnice tak zůstávají nalezené keramické zlomky, mazanice a ojedinělé kusy kovové industrie (kovové nástroje a odpad vzniklý při jejich výrobě). Nezbyvá tedy než se spokojit s konstatováním, že v trati Vojšické louky/Zbrodek stávala vesnice nám dnes neznámého jména.

Z rozboru nalezených keramických zlomků vyplývá, že osídlení ve vesnici Vojšice/Zbrodek je možno rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří keramika z konce 12. až první poloviny 13. století, druhou a převažující skupinou je keramika z druhé poloviny 13. a ze 14. století. Nalezená keramika byla vesměs vyrobena z plaveného materiálu s přídavkem ostřiva, někdy s drobnými stopami slídy. Byla většinou dost špatně vypálená.

Žižkův stůl

Nejvýraznější, a v podstatě i jedinou terénní upomínkou na vesnici Vojšice/Zbrodek je uměle navršený útvar nazývaný „Žižkův stůl“. Nachází se na pravém břehu potoka Radějovka asi 2,3 km jihozápadně od Malé Vrbky. Objekt představuje téměř 1 m vysoký čtyřúhelník o rozměrech 8,7 x 8,7 m (resp. 10 x 11 m), se zaoblenými hranami a rohy, jehož stěny se mírně svažují do okolního terénu. Jihozápadní strana lokality je obtékána potokem a kolem tří zbývajících stran je patrná mělič, nesterpně široká a ne všude dobře patrná prohlubenina - příkop. Potok jako umělé rameno protékal příkopem, který je asi 8-10 m široký a asi 1 m hluboký. Průzkum prokázal, že Žižkův stůl je součástí vesnice Vojšice/Zbrodek, nachází se v jižní třetině její předpokládané zástavby.

Keramika nalezená během zjišťovacího výzkumu objektu pochází ze 13. a 14. století, což poměrně dobře souhlasí s datací keramiky nalezené během průzkumu vesnice Vojšice/Zbrodek. Doposud nebylo spolehlivě určeno k čemu Žižkův stůl sloužil, resp. o pozůstatek čeho by se vlastně mělo jednat. Pravděpodobně jde o tzv. tvrziště, čili pozůstatek po tvrzi nebo nějakém jiném typu opevnění. Žižkův stůl snad mohl patřit k plochým opevněním typu motte. Tímto termínem se označuje sídlo na uměle navršeném příp. zvýšeném pahorku. Motte jako šlechtická sídla se na jižní Moravě podle našich dosavadních znalostí stavěla od poloviny 13. století. Některá opevněná šlechtická sídla tohoto typu sloužila až do poloviny 15. století. Podle jiné teorie by se mohlo jednat o pozůstatek vodního mlýna nebo nějakého jiného hospodářského či výrobního zařízení.

K lokalitě Žižkův stůl se vztahuje lidová pověst, podle níž jej navršili husitští bojovníci pro

svého vůdce Jana Žižku z Trocnova, který na něm měl pobývat. V Malé Vrbce se zase vypráví pověst, že předkové dnešních obyvatel museli na vybudování Žižkova stolu za trest nanosit hlínu z nedalekého vrchu Kobyla.

Lesní lánová ves

Na základě rozložení jednotlivých objektů (pozůstatků usedlostí) je možno usuzovat, že vesnice Vojšice/Zbrodek byla s největší pravděpodobností jednofadou kratší variantou tzv. „lesní lánové vsi“. Areál zaniklé vesnice zabírá přibližně plochu 700 x 50-60 m. Delší osa vesnice byla orientována ve směru S-J, na jižní straně ji ohraničovala cesta, na severní potom zvýšený terén na pravém břehu dnešní svodnice. Patrně byla založena někdy v polovině 13. století

Vojšické louky leží v těsném sousedství NPR Čertoryje.

během první vlny kolonizace pomezího hvozdu. Zdá se, že by snad mohla být produktem kolonizačních aktivit církve (velehradský příp. vizovický klášter) nebo některého z panských rodů. Vesnice z neznámých příčin

zanikla někdy na konci 14. století. Možná se tak stalo během táhlé domácí války mezi markraběcími bratry Joštem a Prokopem.

Peter Futák
Veselí nad Moravou

RECENZE

Chráněná území Zlínského kraje

V průběhu posledních let byly vydány publikace o chráněných územích (tzv. rezervace) v jednotlivých okresech. Jako první to byl okres Zlín v roce 1995, o pár let později následoval okres Uherské Hradiště, loni se jako poslední v oblasti Bílých Karpat přidal i okres Hodonín.

První dvě publikace nyní nahrazuje kniha s informacemi a ilustracemi o všech chráněných územích Zlínského kraje, která byla letos v červenci, po dlouhém zdržení, vydána. Protože CHKO Bílé Karpaty sahá menší částí i do Jihomoravského kraje, jsou do publikace zahrnuta i „maloplošná chráněná území“ ležící v okrese Hodonín.

Kniha je luxusním, celobarevným vydáním s pevnou vazbou o 374 stranách, ze kterých

je 92 stran věnováno Bílým Karpatům. Nejen že je v této části představeno 52 přírodních rezervací a památek, ale i chráněná krajinná oblast jako celek (celkem 18 stran). Díky dvouletému zdržení chybí bohužel nejnovější přírodní památka Kalábová u Březové, vyhlášená v roce 1999.

Texty jsou psané nebo opravované odborníky z různých oblastí, jako je klimatologie, geologie, geomorfologie, hydrologie, zoologie nebo botanika. Stejně kriticky jako texty byly vybrány fotografie krajiny, rostlin a živočichů, které dalo k dispozici několik desítek fotografů. Příjemně působí také grafika, možná s výjimkou písmen: na hlavní texty byla vybrána kurzíva, na latinské názvy standardní písmo, což je neobvyklé.

Jednotlivá chráněná území

jsou seřazená abecedně podle jejich názvů. Čtenář zde najde údaje o geologii, květeně, zvířené, využití (údržba), případně i lesnických aspektech. Údaje jsou většinou rozsáhlejší a úplnější než v uvedených okresních publikacích.

Chráněná území ČR, svazek II „Zlínsko“ je publikace, jejíž odborně psané texty osloví spíše odbornou veřejnost a studenty. Velmi pěkné fotografie však budou určitě přitahovat i další zájemce o naši přírodu.

Celé vydání lze za cenu 600,- Kč objednat u Ekocentra Brno (Ponávka 2, 602 00 Brno, tel. 05-45246403, mail: ecb@ecb.cz). V dohledné době bude k dispozici i separát týkající se pouze CHKO Bílé Karpaty.

Jan W. Jongepier

Památné stromy (11)

Nejedlíkova oskeruše

Oskeruše domácí nebo jeřáb oskeruše (*Sorbus domestica*) je vzácnou a užitečnou dřevinou nejen v České republice, ale i v rámci celé střední Evropy. Podrobnosti k oskeruším zde už nebudeme opakovat, neboť jsou uvedené v článku o Adamcově oskeruši v čísle 1/2002 tohoto časopisu.

Většinu bělokarpatských oskeruší najdeme v jižní části Bílých Karpat mezi Petrovem a Velkou nad Veličkou. Dnešní Nejedlíkova oskeruše, vyhlášená jako památný strom v roce 2000, se nachází na katastrálním území Kněždub. Roste na louce asi 1,5 km jihovýchodně od obce, kde svojí mohutnou korunou tvoří krajinnou dominantu. Je pojmenována podle majitelky pozemku, Terezie Nejedlíkové z Kněždubu.

Strom je ve svém okolí ojedinelý mohutností (má obvod kmene 290 cm) a stářím (odborníci odhadují její věk na 250-300 let). Přitom je její zdravotní stav dobrý, k čemuž přispěl

i zdravotní řez, který byl proveden v roce 1999. Strom kvete, plodí a má klíčivá semena. Možným ohrožením je intenzivní hospodářská činnost v bezprostředním okolí. Sem patří především rozorání louky až k patě stromu a následná pravidelná orba, která způsobuje poškození kořenů. Rovněž je riziková i neúměrně vysoká koncentrace dobytka na pastvě, kdy by mohlo dojít k poškození kořenových náběhů, kmene apod.

Ze zákona je zakázáno památný strom poškozovat, ničit

a rušit v přirozeném vývoji (podle § 46 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny). Ochrané pásmo stromu je ve tvaru kruhu o poloměru desetinásobku průměru kmene (měřeného ve výšce 130 cm nad zemí), v něm není dovolena žádná pro památný strom škodlivá činnost. Veškeré zásahy a opatření v ochranném pásmu lze provádět jen s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody, tedy Správy CHKO Bílé Karpaty.

Bohumil Jagoš

Představujeme pracovníky Správy CHKO Bílé Karpaty

Vážení čtenáři, protože za poslední dva roky došlo na Správě CHKO Bílé Karpaty k několika personálním změnám, předkládáme vám aktualizovaný přehled našich pracovníků a stěžejní část jejich profesního zařazení. Přikládáme i aktualizovaná telefonní čísla, adresy a další kontakty.

Pavel Bezděčka, 50 let
vedoucí správy
(vedení a organizace správy, odborná stanoviska, zoologie)
pracoviště Luhačovice a Veselí n. M.

Ing. Jiřina Gaťáková, 40 let
zástupkyně vedoucího správy
samostatný odborný pracovník - krajinař
(správní a přestupková řízení, stížnosti, plán hlavních úkolů)
pracoviště Veselí n. M.

RNDr. Ivana Jongepierová, 40 let
samostatný odborný pracovník -
botanik (botanika v CHKO,
výkupy pozemků, management
a plány péče MZCHÚ)
pracoviště Veselí n. M.

Ing. Bohumil Jagoš, 36 let
samostatný odborný pracovník -
lesník
(lesnická problematika,
myslivost, management lesních
MZCHÚ, dotační tituly)
pracoviště Luhačovice

Jaroslava Tomšejová, 51 let
odborný pracovník - krajinář
(správní řízení, vynětí ze ZPF,
administrativa)
pracoviště Veselí n. M.

Vilém Vrzala, 25 let
odborný pracovník - krajinář
(správní řízení, krajinový ráz)
pracoviště Luhačovice

Ing. Šárka Kozubíková, 26 let
samostatný odborný pracovník -
ekolog
(NATURA 2000, management
MZCHÚ, zemědělská
problematika, dotační tituly)
pracoviště Luhačovice

Mgr. Vilém Pechanec, 25 let
samostatný odborný pracovník -
programátor
(programátor GIS, správce www
stránek)
pracoviště Luhačovice

Mgr. Lukáš Batoušek, 27 let
samostatný odborný pracovník -
krajinář
(ÚSES, územní plány, správní
řízení, krajinový ráz)
pracoviště Luhačovice

Karel Ovesný, 36 let
samostatný odborný
pracovník - programátor
(programátor GIS)
pracoviště Luhačovice

Ing. arch. Olga Zapletalová,
25 let
samostatný odborný pracovník -
krajinář
(správní řízení, krajinový ráz,
urbanistika)
pracoviště Luhačovice

Mgr. Jiří Němec, 25 let
samostatný odborný pracovník -
ekolog
(NATURA 2000, zemědělská
problematika, CITES, strážní
služba)
pracoviště Luhačovice

Alena Jordáková, 50 let
hospodářka, dokumentaristka
(ekonomika správy,
administrativa, archiv)
pracoviště Luhačovice

Jiřina Matějčíková, 31 let
odborný pracovník
(správní řízení, krajinový ráz,
vynětí ze ZPF)
pracoviště Luhačovice
a kontaktní místo Brumov

Poštovní adresa:

Správa Chráněné krajinné oblasti
Bílé Karpaty
Nádražní 318, 763 26 Luhačovice

E-mailová adresa:

spravachko@bilekarpaty.cz

WWW stránky:

<http://www.bilekarpaty.cz>

Telefonní a faxové spojení:

pracoviště Luhačovice tel. a fax: 577 119 626,
577 119 627;
pracoviště Veselí nad Moravou tel. a fax:
518 324 792, 518 326 569;
kontaktní místo Brumov tel.: 577 330 305

Úřední dny:

pracoviště Luhačovice a Veselí n. M.: pondělí
a středa 8.00-17.00 hodin
kontaktní místo Brumov: středa 8.00-17.00
hodin

Pastva pro zemědělce a ochranáře

V posledních letech se v Bílých Karpatech značně zvětšuje plocha pozemků, které jsou využívány k pastvě hospodářských zvířat, zejména masných plemen skotu a ovcí. Jedná se především o rozlehlé rovinaté areály umístěné na bývalé orné půdě. Tyto pastviny se vyznačují snadnou dostupností pro mechanizaci, vysokým krmným potenciálem a nízkým počtem rostlinných druhů, čímž představují pro zemědělce kvalitní porosty.

Ochránci přírody však považují za kvalitní pastviny něco jiného. Mají být rozčleněny mezemi i stromořadími na menší celky, lze na nich nalézt pestrou

mozaiku druhů rostlin, včetně chráněných, jako jsou vstavače, pětiprstky, hořečky nebo jalovce. Tyto květnaté louky a pastviny se většinou vyskytují v místech špatně dostupných, neposkytují velké množství travní hmoty a jsou tedy pro zemědělce méně zajímavé.

Zemědělci si však kvůli dotacím začali i tyto neproduktivní pozemky pronajímat a vypásat, protože pastva na velkých výměrách při nízké intenzitě je ekonomicky výhodná. Doposud Správa CHKO požadovala, aby tyto zájmové lokality byly spásány extenzivně. Pastva může být sezónní nebo celoroční, kontinuální nebo rotační, nátlaková nebo volná.

Intenzitu pastvy lze měřit v DJ/ha nebo podle intenzity obhospodařování. Lišit se mohou i v době zahájení nebo v délce pastevní sezóny.

Průzkum

Pod záštitou ZO ČSOP Bílé Karpaty z Veselí nad Moravou byl vytvořen projekt „Vliv pastvy na biodiverzitu lučních porostů“. Nejprve byly zkoumány pastviny v nejsevernější části Bílých Karpat, následovaly lokality v oblasti Kopanic a nakonec také v jižní části na Hornácku.

Celkem bylo během tří vegetačních sezón 2000-2002 navštíveno na tři desítky malých soukromých zemědělců i velkých družstev. Každý zemědělec během krátkého rozhovoru odpovídal na otázky obsažené v tzv. pastevním dotazníku. Tak nám poskytli informace o umístění a výměře pastvin, jejich historii, skladbě paseného stáda a také o nynějším způsobu hospodaření.

Následně botanici podrobně zmapovali současný stav pastvin: na vybraných pozemcích byly na ploše 4 x 4 m zaznamenány všechny druhy rostlin, založeny trvalé plochy pro dlouhodobé sledování a pořízena fotodokumentace různých typů porostů.

Při závěrečném hodnocení vlivu různých způsobů pastvy byl hledán určitý vztah mezi systémem hospodaření a současným stavem travních porostů, přičemž byl zejména zohledněn poměr v zastoupení lučních a plevelných druhů.

Výsledky

Celkový rozbor údajů ukázal, že na současný stav porostu má vliv zejména dlouhodobost určitého způsobu hospodaření, efekt zorání pozemku v minulosti, ale také přírodní podmínky lokality, jako jsou nadmořská výška, geologické podloží nebo srážky.

Mezi loukami a pastvinami existuje velký rozdíl. Na kosených loukách a pozemcích, které jsou jednorázově spaseny a poté po-

nechány k obrůstu (rotační pastva), se vyskytuje převážně vysokostébelná vegetace. V ní převažují trávy (válečka, sveřep, kostřava, ovsík), ale roste také řada citlivých ohrožených druhů (např. vstavače, mečiky).

Oproti tomu najdeme na nepřetržitě pasených porostech (kontinuální pastva) krátkostébelnou vegetaci s malým množstvím druhů. Typické je, že to jsou druhy přizpůsobeny častému okusu a sešlapu (jetel, jilek, pohánka, psineček, černohlávek) nebo jsou trnité (např. jehlice, máčka, pcháč) či jedovaté (ocún). Takové porosty, označované jako tzv. pravé pastviny, vznikají působením častého spásání po několik desetiletí a vyskytují se převážně na záhumenkách.

Můžeme konstatovat, že nepřilíš intenzivní pastva má příznivý vliv na zvyšování druhové bohatosti lokality. V porostu se totiž díky narušování travního drnu, potlačování dominantních druhů trav a zpětnému obohacování exkrementy mohou uchycovat semenáčky nových méně konkurenčně zdatných druhů.

Zahájení pastvy

Ochránci přírody často požadují, aby se pastva na botanicky cenných lokalitách zahájila co nejpozději. Jako důvod se uvádí příliš brzký okus rostlin, které pak nestihnou vykvést a vytvořit semena. Tento požadavek by měl platit hlavně pro rostliny, jejichž udržení v travním porostu je závislé na reprodukci pomocí semen (např. orchideje). Z výsledků terénních průzkumů však vyplývá, že tento faktor není rozhodující - naopak je třeba podpořit časný termín zahájení pastvy. Zvířata při pastvě totiž dávají přednost mladým a nízkým porostům a na jaře spásají ochotně řadu druhů trav (např. válečka, trojzubec, třtina, smilka), které by jinak v letním období díky své tuhosti zůstaly bez povšimnutí. Ty pak v porostu převládají a potlačí méně zdatné druhy rostlin.

Důležité je taky zmínit odlišný

vliv pastvy skotu, ovcí a koní na travní porosty. Skot není zdaleka tak vybíravý jako ovce, spásá i vyšší vegetaci, ale bez povšimnutí míjí tzv. „mastná místa“ (pokálená, pomočená). Proto dává vznik četným nedopaskům, které je třeba kosit (šfovíky). Na svažitéch pozemcích působí zejména těžká masná plemena půdní erozi. Ovcí dobře charakterizuje spojený „zlatá nožka a zlý

zub“, jsou totiž výrazně lehčí, spásají porost velmi nízko a v případě časného zahájení pastvy bez větších nedopasků. Ve svažitéch pastevních areálech vypásají přednostně výše položené části, kdežto spodní partie zůstávají netknuté. Negativním efektem pastvy koní je vylučování exkrementů do jednoho místa, která se pak silně zaplevelují (např. šfovíky).

Celý výzkum má přispět ke stanovení takových způsobů hospodaření, které by z ekonomického hlediska byly pro zemědělské subjekty a vlastníky pozemků přijatelné, ale současně udržely porosty luk a pastvin v optimálním stavu z hlediska ochrany přírody.

Jan Mládek
Jilemnice

Odzkoušení agroenvironmentálních programů

V minulém čísle jsme na tomto místě informovali o agroenvironmentálních programech, které u nás začnou fungovat po vstupu do Evropské unie (EU). Současně bylo upozorněno, že od roku 2003 by v CHKO Bílé Karpaty měly být odzkoušeny některé z navrhovaných programů. Tabulka však mylně uváděla všechny plánované programy po vstupu do EU, nejen zkušební programy.

Dnes bychom vás chtěli podrobněji seznámit s těmi programy, které by měly začít zkušebně fungovat v příštím roce. Dohoda by měla být uzavřena vždy na 5 let. Zdůrazňujeme, že platby v rámci agroenvironmentálních programů se týkají pouze aktivit, které jdou nad rámec zákona. To znamená, že např. v I. zóně, kde je ze zákona zakázáno hnojení, nelze z agroenvironmentálních programů poskytnout finanční náhradu za to, že se nehnojí. K tomu bude sloužit jiný dotační titul, který se týká méně příznivých oblastí, tzv. LFA.

Dohoda 1: Druhově bohaté louky v I. zóně

V minulosti byly zdejší rozsáhlé louky koseny ručně stovkami vlastníků. Senoseč trvala delší dobu a ne vždy se podařilo pokosit úplně všechny plochy. Takto rozdrobená drážba umož-

ňovala pestrou škálu obhospodařování (různá doba seče, pomístní přepásání otav apod.), která zvyšovala druhové bohatství rostlin a živočichů, především hmyzu. Nástup techniky umožnil rychle a dokonale pokosit všechny přístupné plochy, což se v případě luk o výměře několika stovek hektarů ukázalo jako nebezpečí pro udržení stávajícího bohatství. Během seče jsou totiž likvidována obrovská množství bezobratlých, na určitou dobu mizí potravní zdroje i úkryty.

Z těchto důvodů je třeba ponechat na loukách o větších výměrách nepokosené pásy a ty posekat až při sečení otav nebo příštím rokem. Tyto pásy využije nejen řada druhů živočichů, ale umožní i vysemenění mnohých druhů bylin. V dalších letech je nutné ponechat nekosený pás na jiném místě, aby nedošlo k podpoře silných druhů trav.

Zájemci o udržení a zvýšení druhového bohatství luk na svých pozemcích mají možnost přistoupit na následující požadavky, za něž budou po jejich splnění finančně ohodnoceni ve výši 225 Kč/ha za rok po celou dobu platnosti dohody:

I. Podprogram sečení trav

Požadavky:

- * v případě louky o výměře nad 30 ha bude ponecháno 5-15 % plochy louky v podobě pásů

širokých 4-6 m každým druhým rokem nepokosených,

- * tyto plochy budou posečeny při seči otav nebo až dalším rokem,
- * umístění pásů bude střídáno.

II. podprogram střídání pastvy a sečení

Pásy nepokosené trávy v NPR Čertoryje

Tento podprogram se týká střídání pastvy a sečení, které může pozitivně ovlivňovat druhové bohatství luk. U stávajících luk je možné přepást otavy nebo naopak občas pokosit pastviny. Systém hospodaření je však nutné konzultovat se Správou CHKO Bílé Karpaty. Podmínky jsou:

- * střídání systému pastvy a kosení (konzultovat),
- * sečení nedopasků po pastvě a vláčení,
- * nepřemisťovat zařízení na krmení a napájení (vytvořit

- „technické“ zařízení, nena-pájet z potoka nebo mokřadu),
- zákaz dlouhodobého pobytu zvířat na jedné lokalitě,
- nepoškozovat dm,
- přezimování zvířat není možné,
- hnojení je vyloučeno.

Dohoda 2: Druhově bohaté louky v II. zóně

Tato dohoda je velmi podobná první dohodě, liší se však platbou, která je o řád vyšší a je 2925 Kč/ha za rok. Důvodem je, že zákon o ochraně přírody hnojení ani pastvu ve II. zóně nezakazuje. Proto je možno z agroenvironmentálních programů dostat finance za omezení hnojení a snížení zatížení pastvin.

Zalučňování Vojštických luk

Dohoda 3: Vytvoření druhově bohatých travních porostů výsevem regionálních travních směsí

Stovky hektarů bělokarpat-ských luk byly v dobách komunismu rozorány. I když došlo v posledních letech k opětovnému zatravnění mnohých lokalit, byly k tomu použity většinou komerční jetelotravní směsi. Přitom vyšší počet druhů, především bylin, zabezpečuje dostatek minerálů a stopových prvků, důležitých pro výživu hospodářských zvířat.

K obnovení druhově bohatých bělokarpat-ských luk a získání sena s výbornými dietetickými účinky je proto vhodné zatravněvat rozoraná pole travinobylinnou směsí. Nutné je přitom používat místní osivo, protože lokální typy bylin jsou nejlépe přizpůsobené místním podmínkám. Tyto porosty nepotřebují hnojení, protože přítomnost několika druhů vikvovitých rostlin zajišťuje přirozené hnojení vázáním vzdušného dusíku.

Zvýšení výměry druhově bohatých luk je možno dosáhnout především zatravněním stávajících polí, která jsou ohrožena vodní a větrnou erozí a jejichž obhospodařování není ekonomické. Tyto plochy budou zatravněny místním osivem a v dalších letech pravidelně obhospodařovány. Regionální osivo je získáváno ručním sběrem v okolních zachovalých loukách a namnožením v matečných porostech, částečně i přímou kombajnovou sklizní.

Zájemci o obnovu druhově bohatých luk na svých pozemcích mají možnost po splnění podmínek být finančně ohodnoceni ve výši 11.600 Kč/ha ročně. V prvním roce lze přitom zatravnit 70 % plochy a zbývajících 30% ve druhém roce.

Podmínky jsou:

- v prvním roce bude na orné půdě na pozemcích doporučených Správou CHKO Bílé Karpaty založen travinobylinný porost, složený z místních druhů,
- pozemky, které jsou navrženy k zatravnění, jsou zakresleny na mapě, do které je možno nahlédnout na Správě CHKO,
- semenná směs by měla odpovídat tomuto složení: trávy 90 % - sveřep vzpřímený, kostřava červená, kostřava žlábkovitá, kostřava luční, třeslice prostřední, směleček jehlan-covitý, medyněk vlátný, pohánka hřebenitá, tomka vonná, lipnice úzkolistá, ovsík vyvýšený; jeteloviny 3 % - jetel červený, jetel horský, víčenec ligrus, úročník bolhoj, kozinec cizrnovitý, hrachor široolistý; byliny 7 % - bukvice lékařská, chrpa čekánek, chrpa luční, chrastavec Kitaibelův, pcháč panonský, třezalka tečkovaná, kopretina bílá, jitrocel kopinatý, hvozdík kartouzek, svízel syřš-fový, kozí brada východní, zvo-nek klubkatý, šalvěj přeslenitá, černohlávek obecný, černo-hlávek dřípátý, pampeliška srstnatá; případně možné odchylky ve složení směsi je nutné projednat se Správou CHKO Bílé Karpaty,
- bude dodržen výsev 20 kg směsi na 1 ha,
- doba výsevu je duben až kvě-

ten nebo srpen do poloviny září,

- po zatravnění budete porost kosen 2x ročně, aby došlo k eliminaci plevelů (zvláště pcháčů a šfovíků) a posečená hmota z pozemku odvezena,
- po dobu platnosti dohody na pozemky nebudou aplikovány herbicidy a hnojiva,
- v případě potřeby v prvním až čtvrtém roce bude provedena navíc nad běžné hospodaření na loukách třetí seč a hmota odvezena z pozemků,
- po celou dobu dohody nebude na nově zatravněných pozemcích probíhat pastva.

Dohoda 4: Oplocení citlivých lokalit

Historicky byla pastva rozšířena po celém území Bílých Karpat. Jednalo se však o jiný způsob než v současné době, kdy jsou zaváděna masná plemena skotu a ovcí a pastviny využívány celoročně. Pokud pastvinou protéká potok, vyvěrají prameny nebo jsou na ní zamokřená místa, dochází intenzivní pastvou k jejich narušení nebo i zničení původního porostu sešlapem a eutrofizací.

Z těchto důvodů je nutné z pastviny vyplotit všechny vodní toky, mokřady a prameniště nebo i další cenné plochy a v následujících letech udržovat ohrazené travní porosty ručním kosením.

Pokud zájemci přistoupí na následující požadavky, budou po jejich splnění finančně ohodnoceni ve výši 3.000 Kč za 100 m. Kosení mokřadů, případně dalších ohrazených lokalit, bude každoročně hrazeno z prostředků Správy CHKO Bílé Karpaty. Požadavky jsou:

- na pastvině budou trvale ohrazeny všechny vodní toky, mokřady nebo další cenné lokality, které doporučí pracovníci Správy CHKO Bílé Karpaty,
- vyplocené mokřady, případně další cenné lokality, budete pravidelně koseny.

Zájemci o uvedené dohody se mohou obrátit na autora, tel. 518 324 792.

Ivana Jongepierová
Správa CHKO Bílé Karpaty

Našli jste zraněného živočicha?

Našli jste v přírodě zraněného, či jinak handicapovaného živočicha, který potřebuje bezodkladnou lidskou péči a nevíte co dělat? Přečtěte si tedy následující rady:

1. Vždy zodpovědně posuďte, jak je daná situace nebezpečná.

Nejen pro zvíře samotné, ale zejména pro vás a vaše blízké. Poraněné i jinak handicapované zvíře může být agresivní a navíc může být nemocné (vzteklina a jiné choroby). Nemusí se přitom jednat jen o velká zvířata, jako je pes, liška, srnec či divoké prase. Nebezpečný může být i obyčejný zajíc či netopýr. Dobře se tedy rozhodněte, zda se nalezeného zvířete ujmete a do odborné péče dopravíte sami, nebo zda přivoláte odbornou pomoc.

2. Najdete-li v přírodě zraněného hospodářské zvíře (např. ovci, krávu, koně), informujte o tom okolní chovatele nebo nejbližší obecní úřad.

3. Najdete-li zraněného psa nebo kočku, informujte o tom nejbližšího obyvatele, nebo obecní úřad. Případně je sami dopravte k veterinárnímu ošetření (bohužel na vlastní náklady), nebo do některého psiho útulku.

4. Najdete-li myslivci obhospodařovanou zvěř (např. poraněného zajíce, srnce, divoké prase, daňka), informujte o tom nejbližší lesní správu, obecní úřad nebo člena (nejlépe hospodáře) mysliveckého sdružení.

5. Najdete-li jiné živočichy (např. zraněné dravce, sovy a jiné ptáky, netopýry, bobra, veverku, šelmy), informujte o tom místně a věcně příslušný orgán ochrany přírody. Na území Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty je jím Správa CHKO Bílé Karpaty, tel. 577 119 626 a 518 324 792.

U této skupiny, tzv. volně žijících živočichů, však můžete využít dalších dvou možností:

5a) Zraněného volně žijícího živočicha můžete dopravit do stanice pro zraněné a handicapované živočichy, jejíž provoz je zajišťován ze státních prostředků. Pro severní, střední a jihovýchodní Moravu, a tedy i pro celé Bílé Karpaty, je to:

Stanice pro záchranu živočichů v Bartošovicích na Moravě, tel. 556 758 675.

Můžete se také telefonicky na tuto stanici obrátit a požádat je, aby pro zraněného ptáka či zvíře přijeli.

V nejbližší době bude rovněž otevřen nový útulek pro dravce

v Buchlovicích (tel. 608 700 860)

5b) Nalezeného volně žijícího živočicha se však můžete ujmout i sami. Při tom je nezbytné zvážit bezpečnost a účel vašeho rozhodnutí a měli byste také správně odhadnout i finanční stránku věci. Nezbytná veterinární péče a zajištění dostatku kvalitní potravy stojí nemalé peníze.

Zvláštní význam má v tomto případě okolnost, zda nalezený a vámi ošetřovaný živočich patří mezi zvláště chráněné druhy chráněné zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Chráněné živočichy (viz seznam) je možné držet pouze po dobu nezbytnou k jejich ošetření a léčení. Pokud by však léčení trvalo déle než čtyři týdny, musíte tuto skutečnost oznámit příslušnému orgánu ochrany přírody. Ten vás neprodleně navštíví, prohlédne drženího živočicha a následně rozhodne o dalším konání. Rozhodne, zda a na jak dlouho vám drženího jedince v péči ještě ponechá (pak bude nutné udělení výjimky pro držení zvláště chráněného druhu) nebo zda ošetřovaný živočich bude přemístěn do záchrané stanice či vypuštěn na svobodu.

Pavel Bezděčka

Seznam zvláště chráněných druhů obratlovců podle přílohy č. II. vyhlášky Ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb. (poznámka: u ptáků se jedná i o chráněné druhy, které na území CHKO BK pouze zaskakují nebo tudy protahují)

1. Kriticky ohrožené druhy

ryba: sekavčík horský

oboživočitel: blatnice skvrnitá, čolek velký, skokan skřehotavý, **plaz:** ještěrka zelená, užovka stromová, zmije obecná

ptáček: luňák červený, luňák hnědý, orl, roroh velký, sokol stěhovavý, strnad luční, výreček malý

savc: kočka divoká, vřábeneček malý.

2. Silně ohrožené druhy

ryba: ouklejka pruhaná

oboživočitel: čolek horský, čolek obecný, mlík skvrnitý, rosnička zelená, skokan šňáhový, skokan zelený

plaz: ještěrka obecná, ještěrka živorodá, slepič

klehký, užovka hadká, užovka podplamatá

ptáček: bekasina otavní, bělořit šedý, čáp černý, čírka modrá, drozd cvrčáka, dřemák tundrový, dudek chocholatý, holub douplák, chřástal polní, jeřábek lesní, kalous pustovka, kavka obecná, konipas luční, kos horský, krahulec obecný, krutihlav obecný, křepelka polní, kulíšek nejmenší, ledňáček říční, lejsk malý, lelek lesní, linduška ohomí, moták luční, moták pích, ostřel lesní, pěníce vlátská, rákosník velký, sova pálená, strakapoud bělohřbetý, strakapoud žltý, syc rousný, syček obecný, včelojed lesní, volavka bílá, žuva hajní

savc: netopýr černý, netopýr parkový, netopýr stromový, netopýr velkoušlý, netopýr velký, - rejsek horský, rys ostrovid, vydra říční.

3. Ohrožené druhy

ryba: jelec jesen, mňák jednovousý, stěvleč potoční, vranka obecná, vranka pruhoploutvá

oboživočitel: kuřka ohnivá, kuřka žlutobíhá, ropucha zelená, ropucha obecná

plaz: užovka obojková

ptáček: bramborák černohlavý, bramborák hnědý, brkozlav severní, břehule říční, cvrčáka slávková, čáp bílý, čírka obecná, chocholouš obecný, jestřáb lesní, koroptev polní, krkavec velký, lejsk šedý, moták pochop, moudřiláček luční, ohevník kropenatý, potápka roháč, rorýs obecný, slávek obecný, sluka lesní, strakapoud prostřední, fuhyk obecný, fuhyk šedý, vlaštovka obecná, vjř velký

savc: bělouzka bělobíhá, křepelka polní, netopýr Brandtův, netopýr brvitý, netopýr dlouhoušlý, pích velký, veverka obecná.

Pohanka

Pokud jste ještě nikdy nejedli pohanku, máte hned dva důvody to napravit. Je to plodina, která se hodí do bezlepkových diet a vyhovuje vegetariánům, kteří hledají náhradní zdroj bílkovin.

To, že pohanka je bezlepková, lze jednoduše vysvětlit. Není to totiž obilnina, jako pšenice, žito, ječmen nebo oves, ale dvouděložná rostlina příbuzná rdesnu, truskavci a trochu vzdáleněji i šťovíku. Společný mají především typický trojboký tvar nažek.

S touto skutečností souvisí i druhá dobrá vlastnost pohanky. Oproti obilovinám, které jsou chudé na aminokyselinu lysin, obsahují pohanková zrna ve vyváženém poměru všech 12 základních aminokyselin, které naše tělo neustále potřebuje. Proto se doporučuje obilniny kombinovat s luštěninami (které jsou zase chudé na methionin), houbami nebo dalšími bílkovinnými zdroji, které tento nedostatek kompenzují. Kromě toho pohanka obsahuje pestrou škálu vitamínů, zejména ze skupiny B, ale i různé minerály, mj. stopové prvky měď, zinek a selen.

K tomu ještě lze uvádět, že pohanka nejen sytí, ale i léčí. Díky látce rutin má příznivý vliv na srdce a krevní oběh, pomáhá při léčbě křečových žil a čistí krevní řečiště.

U nás je pohanka typickou plodinou horských oblastí. Dříve se produkce soustředila na

Valašsko a Beskydy, ale byla roztroušeně pěstována i na Moravských Kopicích a jinde. V druhé polovině minulého století její pěstování pomalu doznívalo. Ale díky rozkvětu ekologického zemědělství a kritičtějšímu postoji obyvatelstva ke stravovacím návykům se pohanka na moravský venkov a do kuchyně vrací. V Bílých Karpatech však několik zemědělců od jejího pěstování opět ustupuje. Jedním z důvodů je, že je to plodina náročnější na posklizňové úpravy, neboť se musí hned řádně sušit, aby neplesnivěla.

V současné době je pohanka k dostání hlavně ve specializovaných obchodech se zdravou výživou i v některých supermarketech. Vyskytuje se v několika formách: jako „lámanka“ nebo kroupy, tj. loupaná pohanka, a to buď světlá (neupravená) nebo tmavá (prančená). Také se prodávají pohankové krupice a mouka.

Pohanka jako příloha

K prvnímu seznámení doporučuji světlou pohanku použít jako přílohu, kde může nahradit rýži. K vaření dáme na 1 díl pohanky zhruba 1,2 až 1,5 dílu vody, k dochucení je kromě soli vhodná bazalka, majoránka, tymián nebo kari. Přivedeme ji bez poklice k varu, necháme vařit pár minut, položíme poklici a sporák ztlumíme na minimum. Při menším podílu vody je jídlo hotové za 20 minut, jinak do 30

minut. Když k tomu připravíme minimálně stejné váhové množství zeleniny (pórek, zelí, květák aj.) na troše oleje, máme plynodotné a hlavně zdravé jídlo.

Saláty

Takto uvařenou lze pohanku také dávat do salátů. S úspěchem se setkává sladký salát, který jednoduše připravuje tak, že do porce studené pohanky dáme podle chuti různé ovoce, dosladíme, pokapeme citronem a pokud chcete, můžeme celou směs zalit smetanou nebo jogurtem. Je to osvěžující, ale docela sytý dezert.

Karbanátky

Další doporučený recept je na karbanátky z pohanky a zeleniny. Nejdříve uvaříme v osolené vodě kapustu. Vývarem z ní zalijeme lámanku a necháme vychladnout. Na pánev osmahneme cibuli (1 na 100 g pohanky), přidáme nadrobno posekanou uvařenou, středně velkou kapustu, kterou krátce podusíme. Po vychlazení ji smícháme s lámankou, přidáme vejce (1 na 100 g pohanky), utřený česnek, majoránku a dochutíme solí, případně pepřem. Vytvoříme malé karbanátky, které smažíme na rozpáleném oleji. Ideální s brambory a nějakou zeleninou nebo zeleninovým salátem.

(za použití materiálů Pro-Bio)

Jan W. Jongepier

Prečo vyhľadávajú cifruše lipy

Ako poslovia jari sú občasne označované lastovičky či iné z južných krajín prilietajúce vtáky, no v skutočnosti ich každoročne o niekoľko týždňov predstihujú podstatne menšie živočíchy, ktoré patria medzi páchnuce bzdochy - ploštice.

Prítom to nie je hmyz, ktorý by bol verejnosti neznámy, aj keď ho možno väčšina ľudí nepozná podľa oficiálneho pomenovania, teda ako cifruše bezkridle - ruménice bezkridle alebo pospolité (*Pyrrhocoris apterus*). Ľudové názvy týchto čierno-červeno sfarbených bzdôch sú veľmi rozmanité. Na Slovensku ich najčastejšie volajú kňazi, hrobáriky či kravky, na Morave a v Čechách tiež kňez, kňežiček, kravka, anka, hrobařík, voják, pěšák i francouz. Názvoslovie sa môže samozrejme vyvíjať a modernizovať, my sme ako deti volali cifruše električky. Prečo, to vysvetlím neskôr.

Verím, že teraz už väčšina z čitateľov vie, že mám na mysli skupinovo žijúce, takmer výlučne nelietavé bzdochy, ktoré sa objavujú ihneď po roztopení snehu na báze kmeňov lip. V rokoch, keď príde jar skoro, možno prvé zhluky siliaciach sa cifruš objaví na kôre lip už koncom februára, v marci sa miestami priam hemžia, najčastejšie v starých alejach, na cintorínoch a v parkoch, teda všade tam, kde rastú lipy. Vzťah týchto skupinovo žijúcich bzdôch k lipám si všiml už naši predkovia, no objasnili ho až entomológovia. Nejde o žiadne veľké tajomstvo - dôvodom je potrava, konkrétne lipové semenka. Práve skoro na jar, keď sa rastlinstvo ešte len prebúdzajú a objavujú sa prvé snežienky, poskytujú lipoidné látky uložené v minuloročných semenách lipy týmto bzdochám energiu. Keď sa

pozorne zahľadíme na zhluky cifruš pri koreňových nábehoch lip, určite si všimneme, že okrem slnečného kúpeľa sa venujú svojej najobľúbenejšej potravě. Lipové semenka nabodávajú a vysávajú pomocou ostrého cuciaka. Získajú tak veľmi rýchlo dostatok energie a pri teplotách okolo 15°C sa začínajú páriť.

Párenie trvá až dva dni, pričom väčšia samička za sebou vláči menšieho samčeka. Nám deťom tieto páry pripomínali farbou i spojením dva vagóny električky, dnešné deti by asi museli mať bujnnejšiu fantáziu... Po kopulácii kladú samičky do pôdy alebo pod kamene asi 30 vajíčok, z ktorých sa o dva týždne vyliahnú larvy. Tých sú pod kameňmi, v kamenných múrikoch a podobných úkrytoch, vždy neďaleko lip, celé stovky. Dospelé bzdochy postupne hynú, no už v horúcich letných dňoch dospieva z lariev nová generácia dospelcov - imág. Zokolitých lip impriamako manna padá čerstvá potrava, takže do jesene si môžu cifruše vytvoriť dostatok energetických zásob, aby zahrabané pod listím a v koreňoch lip prečkali aj tú najkrutejšiu zimu.

Treba však podotknúť, že cifruše sa okrem lipových semien živí aj inou potravou. Vysávajú semená ďalších druhov rastlín, ale aj slimáky, červy a oslabený či uhynutý hmyz. Tieto pomerne málo pohyblivé a v drvivej väčšine bezkridle bzdochy sa nemusia príliš obávať nepriateľov, pretože

Cifruše - ruménice bezkridle na kmeni lipy.

majú odporný pach i chuť, podobne ako väčšina bzdôch. Na to, že sú nejedlé, ba až jedovaté, upozorňujú potenciálnych predátorov svojím pestrým sfarbením. No a ten, kto nerešpektuje varovné STOP a ochutná toto lákavé sústo, tak už určite viackrát neurobí. Stačí si spomenúť ako chutí jahoda či malina, na ktorej sedela niektorá bzdochka...

Napriek tomu, že ostatným živočíchom a ani nám ľudom cifruše nevoňajú, zostane nerozlučná dvojica lipa - cifruša symbolom nášho vidieka. Dúfajme, že lipy z našich miest a obcí postupne nevyumrú. Doplatili by na to nielen cifruše, ale aj mnohé ďalšie desiatky živočíchov existenčne viazaných na tento krásny listnatý strom, náš národný symbol.

Jozef Májsky
Trenčín

Veverčí poklad

Veverky, co žijí na Studeném vrchu, se jednou dohodly a v dutině starého buku založily společnou zásobárnu. Brzy do ní nanosily spoustu lískových oříšků, také žaludů a bukvic a k tomu ohromné množství nej-různějších semínek. Hoto-
vový poklad to byl. Když máte poklad, nutně se o něj bojíte. To jenom úplní chudáci žijí bezstarostně.

Veverky nejprve otvor do skrýše zahradily umně propletenými větévkami, ale nakonec se shodly na tom, že to nestačí a že budou ke skrýši stavět stráž. To proti cizím veverkám, vždycky se nějaké tulačky objeví. Tak si rozdělily hlídky a spravedlivě se střídaly. Hlídkaly celé týdny a dělaly to určitě dobře. Jenže i stráž ví, co je hlad. A hlídáte-li kopec laskomin, dostanete na ně chuť. Každá veverka, co stála na hlídce, občas a potajmu tlapku do skrýše strčila a nějakou drobnost tam uloupila.

Běžel čas a přišla krutá zima. Když už to nebylo k vydržení, sešly se všechny veverky na starém buku a otevřely zásobárnu. To bylo překvapení!

Z celého pokladu zůstal na dně dutiny jeden lískový oříšek, pár bukvic a hrstka semínek.

„Pomoc, někdo nás okradl!“

„Někdo nás podvedl!“

„Kdo za to může?“

„Já poctivě hlídala celičké dny!“

„Já taky!“

Veverky křičely jedna přes druhou, až se konečně dostala ke slovu nejstarší z nich.

„Klid, sestry, klid! Uklidněte se, prosím! Je zcela zřejmé, že poklad byl ukraden. A dále je nabitelní, že my všechny, tedy i já, jsme jej poctivě střežily. Co z toho vyplývá?“ položila si ta chytrá veverka řečnickou otázku a hned na ni sama odpověděla: „No přece fakt, že jsme byly okradeny v noci! Když jsme, po celodenní práci, znavené spaly. A kdo mohl ukrást náš poklad, když v noci spí i cizí veverky, jichž jsme se nejvíce obávaly? Kdo šmejdí po nocích v celičném lese a tiché temnotě podle krade? Píchové drží, jedině on!“ dokončila svůj projev a vítězoslavně se rozhlédla, jaký dojem její řeč udělala.

Jedním slovem - ohromný! Všechny veverky, jedna vedle druhé, přijaly vděčně toto vysvětlení a od té doby se žádná veverka ze Studeného vrchu s pichy nebaví.

A co píchové na to? Nevědí sice proč, ale je jim to vcelku jedno. Stejně si o těch potrhlych veverkách vždycky mysleli své!

Pavel Bezděčka

ZELENÁ PLANETA

Výsledková listina literární soutěže 2002

Vážení přátelé

Skončila literární soutěž ke Dni Země Zelená planeta a věřte, bylo velice těžké vybrat nejlepší. Nakonec velká porota Ekocentra Pantoflíček v Dolním Němčí rozhodla takto:

I. kategorie

1. cena - Jakub Čagánek, II. ročník, ZŠ Nezdenice
2. cena - Kateřina Petrášová, II. ročník, ZŠ Nezdenice
3. cena - Šárka Hrubošová, 5. třída, ZŠ Vičnov

II. kategorie

1. cena - Jarmila Fojtíková, 7.A, ZŠ Strání
2. cena - Kamil Talský, 6.C, ZŠ Dolní Němčí
3. cena - Petr Bureš a Adam Kreisinger, 7.A, ZŠ UNESCO, Uherské Hradiště

III. kategorie

1. cena - Marian Kovár, 8.B, ZŠ Strání
2. cena - Adéla Demlová, 8. tř., ZŠ Tupesy
2. cena - Libuše Nuzíková, 8.B, ZŠ Strání
3. cena - Martin Švanda, 8.A, ZŠ UNESCO, Uherské Hradiště

Blahopřejeme vítězům a věříme, že to není jejich poslední literární pokus. Práce budou publikovány v časopise Bílé Karpaty, popřípadě i v denním tisku jako v minulém roce.

Děkujeme také všem češtinářům, pro které to byla práce navíc a těšíme se na další ročník.

Vlasta Ondrová
Dolní Němčí

Česko-slovenský slovníček

Po rozdělení Československa na dvě samostatné republiky, sa oba národy začali postupne vzdalovať. Bolo to cítiť nielen v oblasti politiky a smerovania vo všeobecnosti, ale i v oblasti jazyka.

Zrušením tzv. „bratislavských pondelkov“ v televízii sa stratila možnosť počuť pravidelne slovenský jazyk a tak i schopnosť hlavne mladšej a mladej generácie rozumieť i základným výrazom ako v hovorovej, tak i v spisovnej slovenčine.

Ako príklad nám poslužia názvy ovocia a zeleniny, s ktorými sa bežne stretávame v obchodoch.

Ovocie

česky	slovensky
angrešt	egreš
borůvka	čučoriedka
broskev	broskyňa

brusinka	brusnica
fik	figa
hrozen	hrozno
meruňka	marhuľa
rybíz	říbezľ
švestka (na Morave: trnka)	slivka
třešně	čerešne

Väčšina ostatného ovocia má názvy veľmi podobné alebo totožné. A to nielen tuzemské ovocie, ako jablko alebo hruška, ale i exotické ako pomaranč (česky: pomeranč) alebo banán.

Zelenina

česky	slovensky
brambor(a)	zemiak ¹⁾
česnek	cesnak
čočka	šošovica
kedlubna, kedluben	kaleráb
ředkvička	reďkovka
kapusta	kel
zelí	kapusta
květák	karfiol

okurek	uhorka
rajče	paradajka ²⁾
tykev	tekvica

Ďalšie druhy zeleniny majú zase podobné názvy: mrkva (č. mrkev), fazuľa (č. fazole), paprika, pór, cibula (č. cibule).

Juliana Kociánová Veselí nad Moravou

¹⁾na západnom Slovensku: zemák, na Morave: erdepla, z nemeckého slova *Erdäpfel* (množné číslo), doslova: „zemská jablka“

²⁾na západnom Slovensku: rajčina; české slovo je preklad, slovenské úprava nemeckého názvu *Paradiesapfel* („rajské jablko“), jeho pôvod vysvetľuje *Etymologický slovník jazyka českého* (Machek 1997) takto: „tak je nazval asi nějaký nadšený pěstitel“

ZELENÁ PLANETA

Život?

(úvaha)

Přemýšleli jste někdy nad tím, co je to vlastně život? Život na planetě Zemi? Lidé se často touto otázkou nezabývají. A proč? Bojí se. Bojí se toho, že by přišli na to, že svůj život žijí dost bezohledně vůči Zemi, která jim ho dala. Proč mít pocity viny, když mohou žít jako doposud. Tak spokojeně.

Lidé berou svůj život jako samozřejmost. Ráno se probudí a večer uléhají s myšlenkami na nový den, ale přitom si nepřipouští možnost, že by žádný nový den nenastal. Kolik z vás si dokáže uvědomit, že vůbec to, že existujeme, je zázrak?

Spousta lidí hledala, nebo stále hledá smysl života, proč ho

žít. Většinou jej našli v sobě samých. Já myslím, že život sám o sobě můžeme považovat za ten smysl.

Naše Země nám dala tolik možností na výběr, jak žít, že tím podepsala vlastní úmrtní list, protože člověk, jako vždy, si vybral možnost nejhorší. Možnost jež Zemí pomalu, ale jistě ubíjí a ničí.

Země a příroda nás stvořila s láskou a my jí ji oplácíme kácením lesů, výfukovými plyny a v neposlední řadě zavíráním zvířat do klecí.

Jistě najdou se takoví lidé, kteří se snaží o nápravu nás zkažených, ale nemyslíte, že jejich příliš málo?

Adéla Demlová
ZŠ Tupesy, 8. třída
III. kategorie, 2. cena

Včelka

Včelka letí mezi dětmi:

„Kupte, děti, med!
Za kytičku jetelíčku
dám ho na oběd!“

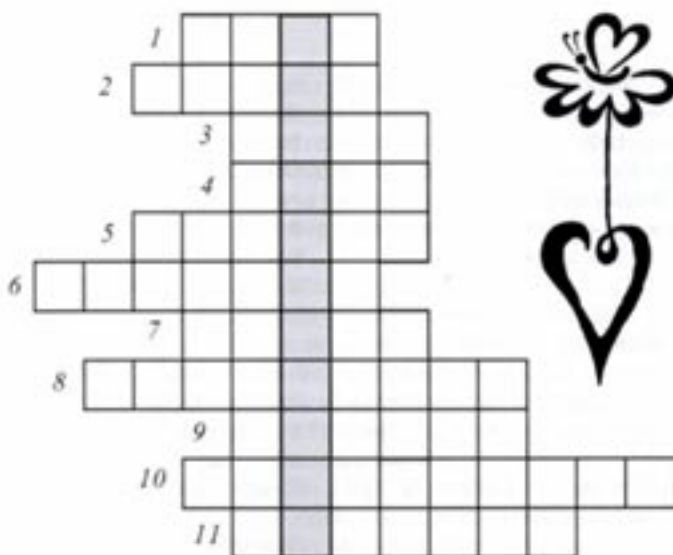
„Jedu, jedu, pro kus medu,
včelko, prodávej!
Za trojníček na chlebiček
pomazánku dej!“

Kateřina Petrášová
ZŠ Nezdenice, II. ročník
I. kategorie, 2. cena

Zadanie pre doplňovačku:

1. bez (kef) po slovensky
2. mlok česky
3. hmia česky
4. kapusta česky
5. slunéčko sedmitečné (brouk) po slovensky
6. šefík (kef) po slovensky
7. raždie česky
8. modřín po slovensky
9. čáp po slovensky
10. mlok po slovensky
11. kel česky

Hovorí sa, že príroda je naša učiteľka. A je to asi pravda, lebo všetko sa ľudia naučili od prírody. A všetko okolo nás je pôvodom z prírody - aj keď to trebárs v prípade rôznych plastických nezmyslov tak nevyzerá (aj surovina na výrobu plastických hmôt - ropa - pochádza z našej Zeme, z prírody).

Kedysi si ľudia svoju učiteľku - prírodu - ctíli a načúvali, čo im múdre hovorí.

Moderný človek ale stále častejšie zabúda na svoju pani učiteľku, nedáva pozor na jej upozornenia (aj keď sú stále naliehavejšie - v podobe opakujúcich sa záplav, rastúceho počtu civilizačných chorôb, zmenenej klímy). Skrátka - my ľudia - súčasníci si často myslíme, že sme múdrejší, ako naša učiteľka, príroda.

Ale nie nadarmo sa hovorí, že pýcha predchádza pád.

Budme teda radšej skromnejší a počúvajme, čo nám pani učiteľka - príroda - hovorí. A môžeme na začiatok skúsiť jednoduchý test - o tom, ako naša škola ovplyvňuje prírodu, ako zafažuje Zem. Všetkým, čo sa v škole deje a robí. Pani učiteľka nás nakoniec oznámkuje.

Staň sa teraz detektívom a snaž sa nájsť odpovede na všetky otázky - niektoré budeš vedieť sám, niektoré odpovede ti dá možno p. učiteľ, niečo sa dozvieš od kuchárov, niečo od školníka alebo skús získať aj za riaditeľom školy. Za každé áno si zarátaj 1 bod.

- * sú na školských WC namontované úsporné splachovače?
- * využíva sa v škole slnečná energia (napr. na ohrev vody v školskej jedálni alebo v sprchách)?
- * keď obideš aspoň 10 umývadiel a ani v jednom nekvapká vodovodný kohútik, pripíš si ďalší bod.
- * triedi sa na škole odpad do oddelených nádob - smetiakov?
- * snaží sa škola (a najmä školská jedáleň) vyhýbať nakupovaniu tetrapakových a plastových obalov?
- * je založený kompost na školskom pozemku, na ktorý sa odkladá vhodný biologický odpad - napr. odrezky zeleniny zo školskej jedálne?
- * chodí väčšina žiakov do školy pešo alebo na bicykli?
- * je pred školou osadený stojan na bicykle?
- * používajú sa v školskej jedálni prednostne miestne bio-potraviny?
- * pestuje sa zelenina na školskom pozemku pre potreby školskej jedálne?
- * sú v okolí školy nainštalované vtáčie búdky a krmidla?
- * je na školskom pozemku zriadená škôlka tradičných sort ovocných drevín napr. pre potreby rodičov žiakov?
- * používajú sa pri upratovaní ekologicky nezávadné čistiace prostriedky?
- * organizuje škola pravidelný (aspoň raz do roka) zber papiera, skla, PET fliaš a iných druhov odpadu, pre ktoré je v regióne odbyt?
- * sú na vodovodoch namontované sporiče vody?
- * je v škole vytvorená environmentálna učebňa so stálou ekologickou a environmentálnou expozíciou?
- * varia sa v škole bylinkové čaje (namiesto automatov na krabičkové nápoje)?
- * prebieha aspoň malá časť vyučovania (aspoň 4 hodiny týždenne) v prírode?

Zrátal si kladné odpovede?

Ak si narátal 15x či viackrát áno, vedz, že pani učiteľka je spokojná - dáva tvojej škole 1 s hviezdíčkou. Lebo taká škola a ľudia v nej sú múdri - snažia sa prírode a Zemi neškodiť.

10 - 14 bodov je na dvojku, **5 - 9 bodov** na trojku, **1 - 4 body** na štvorku a **0 bodov** znamená päťku. Asi ani nemusím vysvetľovať, že z takej školy štvorkárky a päťkárky pani učiteľka moc radosti nemá. Znamená to, že taká škola (a ľudia v nej) prírode len škodí a ani za mak sa jej nesnaží pomáhať.

- * sú v triedach, v oknách a v spoločných školských priestoroch umiestnené kvetiny?
- * používa sa v škole (napr. na výtvarnej výchove, pri písomkách, ale aj v kancelárii, zborovni) papier z obidvoch strán?
- * využíva sa v škole zrážková (dažďová) voda? Dá sa využiť napr. na polievanie školskej záhrady?
- * sú v škole namontované úsporné žiarovky?

Region Bílé Karpaty pod záštitou Euroregionu Bílé-Bíle Karpaty
ve spolupráci
s Přípravným výborem Slavností bratrství Čechů a Slováků na Javořině

vás zve na

11. Česko-Slovenský Silvestr na pomezí

30.12.2002 přechod hraničního hřebene Bílých Karpat (jen pro zdatné turisty), odchod mezi 9.00 - 10.00 hod. ze Starého Hrozenkova od hostince U Kubánika, příchod do restaurace Zámeček ve Stráni mezi 16.00-18.00 hod.

31.12.2002 13.00 hod. setkání u hraničního kamene bratrství Čechů a Slováků a obnovení památní mochy Josefa Vavrouška (kámen či kamínek si každý donese z domova), odchod ze Stráni na výstup na Velkou Javořinu od restaurace Zámeček mezi 9.00-10.00 hod.

18.30 hod. společenský večer v restauraci Zámeček, oslava konce starého a začátku nového roku - půlnoc přivítáme u vaty.

Je možná účast jen v jednom dnu či kterékoliv části. Ubytování možné ve vícelůžkových pokojích nebo ve vlastních spacácích za rozumné ceny. Občerstvení a stravování zajištěno.

Zváni jsou všichni, kteří chtějí strávit Silvestra 2002 v netradičním duchu, podpořit myšlenku česko-slovenské vzájemnosti a vzdát hold Josefu Vavrouškovi (autoru myšlenky této akce), jeho dceři Petře a všem, kteří přispěli k naplňování společných ideálů.

Těšíme se na shledání s vámi.

Bližší informace a přihlášky na následujících adresách:

Region Bílé Karpaty
Nám. Míru 64
760 01 Zlín
tel. + 420 5776 304 32

Region Biele Karpaty
M. R. Štefánika 10
911 01 Trenčín
+421 327 445 451

Projekt je financován z programu Evropské Unie

Bílé - Biele Karpaty – časopis moravsko-slovenského pomezí

Vydávají: Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty o.p.s., Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Bílé Karpaty (Veselí nad Moravou), Regionální pobočka Společnosti pro trvale udržitelný život Bílé Karpaty (Uherské Hradiště) a Centrum environmentálních aktivit (Trenčín) ve spolupráci se Správou CHKO Biele Karpaty (Nemšová) a Správou CHKO Bílé Karpaty (Luhačovice).

Finanční podpora: Ministerstvo životního prostředí ČR

Kontaktní adresy:

VIS Bílé Karpaty
Bartolomějské nám. 47
698 01 Veselí nad Moravou
tel., fax: 518 322 545
e-mail: visbk@bilekarpaty.cz
Jan W. Jongepier

Regionální pobočka STUŽ Bílé Karpaty
Palackého nám. 293
686 01 Uherské Hradiště
tel., fax: 572 551 637
e-mail: stuz@uh.cz
Jana Hajduchová

CEA
Legionárska 5
911 01 Trenčín
tel., fax: 032 / 640 0400
e-mail: cea@changenet.sk
Richard Medál

Redakce: Pavel Bezděčka, Katarína Devánová, Božena Gajdová, Jana Hajduchová, Jan W. Jongepier, Richard Medál, Vlasta Ondrová, Pavel Popelka, Jiří Pšurný

Autoři fotografií: Pavel Bezděčka (titulní strana, zadní strana obálky), Miroslav Potyka (str. 2), Vladimír Mertan (str. 3, 5), Mirek Janík (str. 8), Ivana Čajková (str. 14), Jan W. Jongepier (str. 14, 15), Ivana Jongepierová (str. 17, 18), Jozef Májský (str. 21).

4. číslo ročníku 2002 vychází v prosinci 2002

Reg. č. 7428, ISSN 1211 - 3638, Ročník VII, číslo 4, náklad 2000 ks, cena 20 Kč, 20 Sk

Tisk: Agentura NP, Staré Město u Uherského Hradiště

Vyplatné hrazeno v hotovosti
Distribuce v ČR povolena Ministerstvem kultury
pod registračním číslem MK ČR E12382.

Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty
Bartoletský nář. 47
698 01 Veselí nad Moravou

Cena 20 Kč, 20 Sk